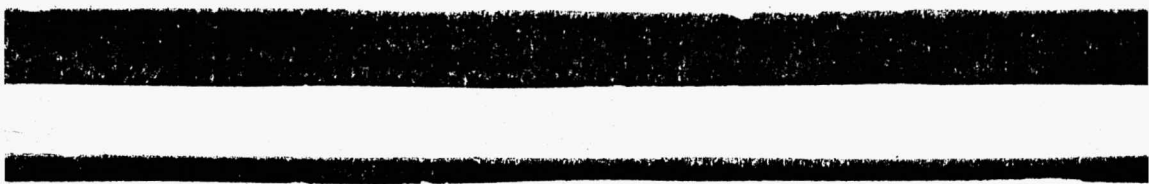

Rännak dole

RÄNNAK AOLE

NIG ÕPILASRINGI ALBUM

Riigikaitse

ABITURIENTIDE ERINUMBER

Narvas

56176

24. mail

sf 6657

1940

SISU: Narva I Gümnaasiumi I lennule — W. Nano. Lahkumisel — H. Paapst. Kohusetunne — L. Jäälaeval — V. Jõeste. Arusoo perenaine — L. Lagastik. Kevadine matk. Ärkav kalarand — H. Tõnnov. Kirjanduse ja elu suhe — H. Rütman. Tööprobleem A. H. Tammsaare loomingus — H. Paapst. M. Metsanurga teoste probleeme ja ideid — R. Nurm. Lapsed romaanis „Tõde ja õigus“ I — H. M. R. Thomas Moruse „Utopia“ — E. Malva. Teooriad, aatomid, maailm — I. Käbin. Killud meie sõidult — E. Tšëmarin. Vana lugu uues vormis — H. M. Rütman. Aleksis Kivi „Nõmmekingsepä“ meie kooli aastapeol — L. Lagastik. Ülevaade N I G ja N I P Õpilasingi 1939./40. tegevusaastast — A. Linalaid. Ülevaade Kirjandusosakonna tegevusest 1939./40. õppeaastal — L. Lagastik.

Narva I Gümnaasiumi I lennule.

Armsad abituriendid!

Teil on seljataga 12 aastat küllaltki pingutavat koolitööd. Selle aja jooksul on õpetajad püüdnud pakkuda teile oma paremat. Viimse õpetusena tahaksin sisendada igäühesse teist järgmise lause targa Saalomoni raamatust:

„Hoia oma südant enam kui kõike muud, mida tuleb hoida, sest südamest tuleb elu!“

Hoia oma **südame puutumatu puhtust!** Hoia seda kui ülimate aaret, kui kõrgemat väärtust! Sa ju tead, mida töötas Suur Õpetaja neile, kes on puhtad südames... Puhas süda ongi taevariik.

Hoia oma **südame närtsimatut noorust!** Iiri luuletaja W. B. Yeats sai vanas eas suurima tunnustuse osaliseks: talle määrati Nobeli auhind. Ühes sellega anti talle üle ka Nobeli auraha, mis kujutas muusi kuulatavat noormeest. „Kord olin minagi nägus nagu see noor-mees,“ sõnas luuletaja, „aga siis mu kohmakas värss oli vigane, mu

muus oli vana, ent nüüd olen ise vana, reumaatiline ja pole must midagi vaadata, aga mu muus on noor.“ Siin peitub südame igavese nooruse saladus. Armasta kõike, mis on ilus, õige ja häa; püüa ikka suurema täiuslikkuse poole, siis Su süda ei vanane.

Hoia oma **südame jahtumatut soojust!** Kreeklastel oli müüt Meduusast, hirmuäratavast naisolendist madudega vööl ja juuste asemel. Iga inimene, kelle pilk langes Meduusale, tardus kiviks. See koletis kehastab kõike, mis on elus salakavalat ja alatut, julma ja halastamatut, inetut ja rõvedat. Hoia end sellest eemale, siis ei suuda Su südametuld kustutada kogu Kaukasuse lumed.

Hoia oma südant, sest **südamest tuleb elu.** Südamest kasvab välja elurõõm, mis paneb särama Su silmad ja teeb nõtkeks Su sammu. Rõõmuelu aga viiks Su kivina põhja. Ühes Galsworthy romaanis kõneldakse pildist, mis kujutab valget ahvi, kes naudib eluvilja ja pillub koored laiali, igatsevalt volbe helk silmis. Pilti vaatlevast seltskonnast tähendab keegi: „Valge ahv ei leia enne õnne, kui ta **selle** saab. Kahju ainult, et ta isegi ei tea, mis see on.“ Niisugune instinktidest juhitud vastutustundeta elu hävitab südame.

Hoia oma südant!

Willem Nano,

Narva I Gümnaasiumi direktor.

LAHKUMISEL.

Vaadakem pisut tagasi möödunud kuuele aastale, millal oleme olnud koos. Kuus aastat on rühmatut üksteise kõrval, kuus võib-olla parimat aastat me elust.

Olime enamasti 14-aastased, kui tulime siia kooli. Tulime mitmesugustest õppeasutustest, mitmest linna kandist, väljastpoolt linnagi. Kui võõrad linnud sisenesime aralt siia suurde hoonesse, ootusärevad ning uudishimulikud. Harva olime näinud säärast suurt majagi kui on seda meie kool. Nii sattusime äkki kui imestuvate silmadega külalapsed linnaromantikasse. Tõsi, mõni väike plõnn lõi küll rinna ette, et oh, mis ma ikka kardan! oma sisimas aga tundis väike mehike üpris suurt aukartust nende tugevate ja kõrgete müüride ees. Põrand oli nii sile ja läikiv, ruuduline, mõnus oli sellel liugu lasta; ja trepi kohal aknaist langevate valgusjugade vahel lehvitas tiibu uhke kotkas — kõrgel, kõrgel lehvisid kotka tiivad — kael jäi otse kangeks igatsevast kotka poole vaatamisest. See kotkas sümboliseeris otsekuu kogu kooli — julg, uhke, vaba lennuga vana kool, teistest esirinnas seisev nagu

kotkas, kes tõuseb muist lindudest kõrgemale ja otsib endale kõrgustes vaba ruumi lendamiseks, sest siin all on tal kitsas.

Küll avarat ja pidulikku, aga siiski ametlikumat ilmet näis omavat kooli aula. Selles ühe ümmara otsaga saalis seisime kohmetult ja vaatlesime üksteist. Keda näeme veel, kes pääseb meist sisse?

Viibisime juba oma esimeses klassiruumis. See oli avar, määratud viiekümnele õpilasele. Päike paistis kirkasti sisse ning akende all seisid varastügie tumeroheluses puud. Istusime madalais pinges, ikka

N I G I lend.

Istuvad: E. Alamaa, H. Rüttman, L. Rannalt, V. Jöeste.

Seisavad II reas: H. Tõnnov, A. Kabel, E. Malva, A. Linalaid, L. Lagastik, H. Paapst, A. Kungas.

III reas: I. Käbin, M. Salutamm, E. Tshemarin, H. Sulg, A. Rehesaar, R. Nurm.

oma tublisti kümme, kaksikümmend ja veel rohkemgi cm lühemad oma praegusest kasvust. Kuulasime uudishimulikult uusi õpetajaid, hiljem aga nii mõnigi meelsamini kritseldas midagi või rääkis oma eelmise päeva kogemust jm. Olime siis nii väga lapsikud. Sa taevas, milline õnnetus, kui juhtuti õpetajale pisut valesti vastama!

Möödus esimene aasta, möödusid teisedki. Meil olid eksamid, mis panid jällegi hirmuvärinasse — olid aga ka oma teeõhtud, kus igaüks võis „oma fassongi järgi õndsaks saada“. Lõbus oli meil ja väga asjalikud olid me toimetused.

Kuid suurimaid üritusi oli ikkagi kella-vii-tee korraldamine. Oli see vast maruline töö: vormiti suuri viinamarjakobaraid, lillasid, kollaseid ja rohelisi, nii et peol nende alla otse ära uppus; lõigati ilmatu-suuri papist viinamarjalehti. Mõni „töömees“ käis värvipotiga ringi, võõpas pappi ikka pruuniks ja rohelisteks ja kollaseks. Teine jälle suure

kiiruga löikas spiraale — viinamarjavääte —; siuh-siuh-siuh! käisid käärid. Keegi meisterdas nurgas liimipotiga, keegi teine ajas lillele traadist varsi taha, kuna kolmas sealsamas „võitles“ tugevate traaditangidega. Oi, milline tempo oli töö! Põrand oli paberitükikesse uppumas, meie aga sagisime, kel papitükk, kel värvipott, traaditangid või liimipott käes. Vanas tillukeses ahjus kesk ruumi põles praksuv tuluke...

Usun, kui vaatame tagasi neile kuuele aastale, ei eraldu neis enam hästi üksiksündmused. Kõik sulab kaunis kirjuks tervikuks, vaid siit-sealt kerkib esile midagi, mis on enam mällu süüvinud. Tavaliselt on see midagi rõõmustavat, ärevat, omapärast; kõike seob aga igapäevaste õpingute rida. Jah, need õpingud! Ühel on nad enam, teisel vähem õnnestunud; ühel on nendega seotud rohkem häid kui halbu mälestusi, teisel überpöärdult. Kõik aga mäletavad kindlasti seda ühte kuuluvustunnet, mis valitses klassis ning mis sidus meid kõigepealt töö ajal. Meie olime igaüks iseseisvad, aga meil oli ka kindel teadvus kuuluvusest ühte tervikusse.

Tähtis pöördepunkt selle kuue aasta kestel oli mõnele keskkooli lõpuksam ja gümnaasiumi sisseastumiseksam. Olime kahevahel: kas lõpetame edukalt ja läheme edasi või ei? Mõnegi palgel värises salakurbus: pidi ju nii mõnigi lahkuma. Parim soov, mida oskasime kaasa anda lahkujale, oli, et nad säilitaksid hääd mälestused koolist, mida armastame.

Vilksatavad üksikud pildid vanemaist õpilasist — suured, tugevad poisid võimlemissaalist tulles, ketshid kaenla all, siledad pääd; grupes liubuvad saledad tüdrukud, lauluhelid ning naer huulil. Vaatlesime neidki imetlusega. Kuulasime nende uhkeid referaate ja deklameeringuid, meid õnnestas nende edu: keegi oli teinud hää kirjandi, keegi omas häid teadmisi ajaloos, keegi keeltes. Nad pidid olema väga töökad ja tõsised.

Aasta või paar hiljem mäletame kirjandusöhtut, kus keegi poiss naeruga võideldes esitas katkendi mingist O. Lutsu teosest.

Ühel aastal mõisteti kohut hooletu õpilase üle. See oli pikk kõhn punajuukseline õpilane.

Meenub koolipidu, kus meil kõigil oli jällegi nii palju tegemist: pidi ju olema tantsijatare, lapsukesi, eidekesi, taadikesi ja veel palju isevärki tegelasi. Tegime siis ka omamoodi asjalikku tööd. Kui aulas oli näidendi- või tantsupoov, siis teised ikka vajusid ninaga vastu ukseklaasi ning vaatasid pealt „tegelaste“ sagimist, mis muidugi neid „tegelasi“ hirmsasti pahandas. Pidu oli aga hiilgav, nagu selleaastane. Sel aastal oli meid lõpmata palju: kui hakkasid otsima sõpra või sõbratari, tuli otsida nagu nõela heinakuhjast. Ja see oli tore!

Meenuvad ka ühised aktused: aulat ehivad lipud, roheline, lilled. Õpilased on igati pühapäevased: korralikult soetud, valge krae kaelas, viksitud kingad. Eriti ärritatud on väikesed esimestes ridades; nad pöörlevad, sosistavad, ning ülimalle tipule jõuab ärevus, kui sisenevad õpetajad. Mõne kõneleja kaunis monotoonse või isegi kaunis elava

ettekande juures aga katkeb meie väikeste sõsarate ja veljede kannatus; jälle algab sosin, nihkumised, pöörlemised. Ja pääle lõpplaulu on kõigil vähemal väga kiire.

Jõulud on möödunud üldiselt hubases õhkkonnas. Pärast eeskava on mindud oma klassidesse väikese kuuse ja kingituspakikeste juure, mis aga aastast-aastasse üha vähem on veedelnud.

Hääd mälestust on jätnud järele ka kooli ajakirjad, millede ilmu-misaeg on langenud tavaliselt mingile tähtpäevale: jõulud, Vabariigi aastapäev või koolitöö lõpp. Lüües lahti me ühiseid vaimusünnitusi, meenuvad meile jällegi mitmesugused üritused, rõõmud ning raskused.

Loomulikult põimuvad mälestusisise jäävalt õpetajate kujud. Neist kui kasvatajaist säilivad meil hääd mälestused. Kui kasvatajaile ning tööle õhutamaile oleme neile ikka tänulikud. Väikestes arusaamatustes, mida on harva juhtunud, oleme olnud ise süüdi: hea, et mõistame seda nüüd.

Tõmmates kokku väikest mälestusteringi, märkame äkki, et sääl polegi nii palju sisu. Küll aga aastad ise kutsuvad esile kauneid mälestusi me kooliajast. Need kuus aastat on meile veel nii lähedal, et meil pole neist isegi õiget ülevaadet, ammu siis veel mingit hinnangut. Seepärast tunneme huvi, kuidas näib meile kuus möödunud aastat siis, kui tuleme kunagi uuesti kokku. Ja et see sünnib, selles oleme kindlad.

H. Paapst.

Kohusetunne.

Elas kord Inimene, elas väikesel maalapil, mis oli paene, täis männijändrikke ja kadakapõõsaid. Elas, töötas, võitles kevadega, mis ähvardas üle ujutada põlde; suvega, millal põud hävitas viljasaagi; sügiseste hallaöödega ja kargete lumetormidega. Võitles — ja võitis — ei alistunud kunagi; oli rahul oma eluga, kuigi sõi vahel aganaleiba.

Juhtus siis, et too Inimene sattus võõrale maale, võõra rahva hulka. Ja ta heideti vangikongi, pimedasse ja süngesse. Istus siis selles, nägi vahel aknast tükikest sinitaevast ning möödalendavaid varblasi, kes oma siristamisega lõbustasid kambri monotoonset vaikust. Väljas aga oli kevad, räästaist langes metalselt helisevaid veepiisku...

Agas siis viidi too Inimene kuulsa väepealiku ette, kes oli ülbe ja uhke, kelle pilk oli salalik ja tige. Ja see väepealik ütles Inimesele uhke zhestiga: „Kuule, sina, kes sa oled tulnud segama minu riigi rahu ja väärid sellepärast suurt karistust! Suur ja võimas on mu riik, kulda ja hõbedat leidub siin külluses, ei ole siin rikkaid ega vaeseid, alamaid ega ülemaid; näe, olen suuremeelne, olen valmis sindki vastu võtma oma riiki. Kui ütled, et oled nõus saama minu alamaks, vabastan

sind köidikuist — ja pakun sulle kõike, mida soovid. Kui aga vastad eitavalt, jääd sa igaveseks sinna, kus praegu viibid.“

Too Inimene aga raputas tummalt pead. Ja ta viidi tagasi vangikongi...

Nädala pärast toodi Inimene taas pealiku ette. Ta oli nälgunud, peaaegu meeleheitel.

„Ütle mulle, miks ei taha sa vastu võtta minu meeldivat ettepanekut?“ küsis pealik.

„Olen sündinud kargel põhjatuulte legendikul...“ vastas Inimene.

Aga siis puhkes pealik ja kõik teised ta kaaslased naerma. Naersid näitasid talle näpuga ja aina irvitasid. Inimene aga tundis järsku, kuidas ta meeleheide kadus; tundis, et ta seisis neist peajao kõrgemal, et tas oli midagi, mis näis puuduvat võõramaalasil ning mida nood ei mõistnud. Siis aga mõtles Inimene oma mõrsjale, kes teda ootas, vanemaile, kes hallipäiste raukadena temalt toetust lootsid. Ta mõtles sõpradele, tuttavaile — ja hetkeks täitis teda sügav valu ning ta kindlus hakkas vankuma.

Kuid siis nägi ta väepealiku ülbet nagu — ja ta mõistis, et kõik, kes teda tundsid, oleksid näidanud ta peale näpuga ja hüüdnud: „Pooge risti, pooge risti too Juudas!“, kui ta oleks taganenud oma vastusest.

Ja jälle raputas Inimene pead ning naeratas kindlalt, kui teda karmilt vangikongi tagasi veeti.

Ta sai üle oma meeleheitest, sest ta tundis, et too kadakane maalapike nõudis temalt kindlust ja vankumatust. Oo, ta oli lugenud ja isegi rääkinud palju ilusaid sõnu kohusetundest ning sangarlikest tegudest — ja nüüd istus ta siin ning halises!

Inimest valdas häbi, suur häbi — ta langes kummuli ning nuttis... Siis aga tõusis kindlana, sest tal oli jälle midagi, millele toetuda, loota. Ja ta teadis, et seekord oli tal õigus — seda õigust ei suutnud talt keegi röövida.

Nii istus Inimene ikka veel vangikongis, nāris kuiva leiba, võitles rottidega — piilus läbi raudvõre tungivaid kiirtevihke. Aga tema ei näinud enam inetuid sinakaid paeseinu enda ümber ega tundnud piinavat valu ahistava vaikuse pärast, millesse ta oli maetud. Ta süda oli kerge ja rahulik, sest sinna oli langenud ta õiguse julgustav kuma, mis tõusis nagu sätendav päike idast, hõõgub ja purpurne. Ja ta ootas... Aina ootas... raputas kindlalt pääd ja ootas...

Ja ennäe — sündiski ime: vangla ukсед avanesid ühel varakevadel päeval. Inimene tõusis ja läks, läks üle lume alt vabanenud sooja, aurava mulla, üle mägede, karestike, orgude — ikka põhja, kaugele põhja. Läks nagu rändlinnud kevaditi pöörduvad tagasi oma sünnikohta, et lõpetada oma poolelijäänud tööd; oma rinnas aga kandis ta kindlust, mille olid loonud tõde, õigus ja kohusetunne.

L.

JÄÄLAEVAL.

Seal ta seisis, kevadisel inimtühjal rannal, pea kohal tolmas päike, silme ees lai vetepind. Ta pilk oli julge, enesekindel, kaugusisse suunduv, kuid ta vaatevälja piiras valge jääväli. Seal, kus tavaliselt suvel sügavsinine meri ja akvamariinselge taevas näivad kokku sulavat mingiks ebaselgeks varjundiks, kuhjusid nüüd hiigeljäepangad. Kuigi päike oli vabastanud laia rannaliniku jääkattest, ja osa rannaveestki, siiski jällis ta jää range valitsuse alla suurema osa ohjeldamatust veteväljast, mis raputas nüüdki oma tormist lakka ja püüdis vabaneda võõra valitsuse ikkest.

Seal ta seisis, see noormees, rinnas närvlev rahutus nagu ohjeldatud merelgi, temagi tundis seletamatut ängistust: lähem ümbrus oli kitsaks jäänud talle, temale, kelle ees seisis lahti maailm oma otsatute võludega ja paeluvate eluvõimalustega. Ah, see igavesti kollane mererand, see tuiskliivade mänguväli, igav ja painav Sahara minialuuris; see ahtake sinine taevalagi, mida lõhestavad üksikud pilvetombud kui rauga hõredad juuksetutid; see metski, nii tultav ja igapäevane: sinetavad männiraod punetaval saviliival; ja kodugi — nii imefamiliarne, ängistav ja igav, mida pakub see noorurile, kelle otsiv meel ihkab suuri kaugusi, avarat merd, vaba, mässavat merd ja pööritavaid kõrgusi.

Seal ta seisis, pilk rahutult-otsiv, kaugusisse suunduv. Ta nägi enda ees neid valgeid, pimestavaltsäravaid jääkaljusid, ja ta rahu ning otsiv fantaasia ehitas neile hiigellinnu ja riike, surematuid riike; rahvaid, kellest kirjutab ajalugu, kellede ajalugu juba ainuüksi täidab kroonikale loendamatu lehekülgi.

Kuid see jäälagendik, nii võimas ja range, hakkas liikuma mõõlmatute kauguste poole, ka tema jääne rind igatses kaugete randade järele. Ta hakkas liikuma, kuid tema rinnast, nii vaiksest ja tummast, kostis korin, mis lõhestas tuulevaikse õhu kui langeva hiigelpuu rõkatus.

Ja noormees seisis, ta kuulatas lahkuvat jäävälja jumalagajähtu ning ta kurku tõusis mingi ängistav tükk, silme ette löid särava tuhanded tuled, miljonid värvilised raketid tiirlesid ta pea ümber, ta käsi tõusis, et haarata millesiki kaduvast, kuid ei suutnud pidada seda tundmatut lahkujat, käsi libises üle jääkülma lauba ja silmade, milledes läikisid pisarad.

Juba viiski mingi tundmatu jõud ta järele kaugenevale jääle. Ta uskus enese olevat kihutaval jääkaljul. Valendav rannajoon jäi kaugete siniste lõpmatuste taha, ta mälust kustusid järgemööda vanad tultavad paigad, sinetavad männid punetaval saviliival; tultavad majad, nii imekodused oma lohakusse jäetud välimusega ja läpastunud

lõhnadega, mida voolab tuulutamata ruumidest, kus ämblikud peavad lendlehesõda pragunenud võlvide all, ja inimesed, samuti ka tuftavad, kelledest on mööda kõnnitud sääli hallide võlvide all, kuid kes enamikus jäänud kaugeks ja võõraks — iseäranis kaugusisse kihutavale noorurile; viimasena kaob silmapiirilt lapsepõlve-kodu — punetavate akendega ehavalgusel. Nii nad kustuvad kõik, need vanad mälestused, kui elektripirnid põlevad nad läbi ja nende asemele keeratakse uued, suuremad ja pillavamad, ning paljud neist on põletav-kuumad.

Nii ta kihutas, purjed läis tuult, ja ei tundnud peatusi. Ta uskus enese sõilvat säravasse elutemplisse, mille vägevaisse müüridesse lõhutakse uks, ainuüksi temale, parem ja suurem teistest loendamatuist yäraavaist, kust ta sisse sõidab lehvivail purjedel.

Ta möödus suurtest linnadest, millede müürid lõikasid kõrgeid sinivõlve, peatus vaid nii kauaks, et maha pühkida põletavat tolmu müüripragudest, ja jäakaljult sulas lahti esimesi panku.

Ta püüdis pööritavaisse kõrgusisse ja uskus ületada suutvat mägesid, millede odateralistel tippudel kasvas meelitav vili, kuid kaljuteravused kriimustasid jässe sügavaid roopaid, ja ta kaotas ühe poole oma jäälaevast.

Ta sõitis edasi üle vahutavate merede oma pooliku parvega, tormised vood aga uhtsid halastamatult ta kergestisulavat paali ja armetuna, kuid kangekaelsena ja julgena purjetas ta edasi.

Ta püüdis tuldpurskava mäe poole, kuid tuline laava põletas ta käed-jalad haavadesse — jääparv aga sulas kohutava kiirusega. Julge purjetaja hakkas igatsema kaugel elutempli poole ja ta nägi koja kõrgeid ning säravaid müüre mõõlmatuis kaugusis, ning tema ja templi vahel oli meri, mis uhtis üle parve põletavat tõrva.

Ta nägi juba müüri avanevat, et teda sisse lasta õnnemaale, kuid ta parv oli jäänud väikeseks, imetiillukeseks, ja hakkas vajuma.

Ja nüüd meenusid kauged mälestused, mahajäetud rannad, hüljatud õnnemaad. Parv aga sulas ja kadus lootuski pääsmiseks. Külma sügavusse võltis ta vaid lootusetuse ja meelegeite, teadmise, et kõik püüdlused jäid talt kaugemale, veel kaugemale kui ta oli neist siis, kui ta polnud asunudki nende otsingule. Nii ta kadus. Teda ei olnud enam.

— — —

Noorur rannal pühkis üle silmade. Ta pea kohal naeris tolma-va päike ja silme ees avardus lai vetepind, vaba ja õnnelik. Temagi oli vaba, süda hõiskav taevani, tema paremal käel alles kaotamata õnne-maa ja kaugel silmapiiril tabamata ime.

V. Jõeste.

ARUSOO PERENAININE.

Kahu Jaak oli jõudnud juba oma eluea keskmisesse aastaisse, kui ta ostis Arusoo talu. Koht polnud eriti kiiduväärt: põllupind oli paene ja lahja; karjamaad oli vähe ning seegi asetses kõrgel mäenõlval, nii et veidigi kuivemal suvel võis karjamaal näha ainult üksikuid kollakaid rohkõrvi, millest jätkus vaevalt lammastele nokitsemiseks. Lehmadele pidi aga varakult hakkama tõuvilja ette kandma või neid ristikheinamaal söötma. Halvim lugu aga oli heinamaaga: see asetses oma 18 km talust eemal. Tuli sinna sõita paariks-kolmeks nädalaks, toidumoon ühes võtta, ja vahel, kui juhtus vihmane suvi, läks ikka oma kuu aega ära — ja saak oli imeväike.

Aga Jaak oli arvamusel, et algajal talunikul on kõikjal raske. Paremad kohad maksid ju rohkem, ja kuna Jaagul neid kopikaid just üleliia polnud, otsustas ta sellesama kohaga rahule jääda.

„Küllap mina ta suurest laastust välja tahan, hõõveldamine jäägu pärijate hooleks,“ ütles Jaak naisele.

Algaski tööd: ehitas hooned, küll veidi kitsad, kuid suuremaks puudus praegu jõud. Eks pärijad võivad neid hiljem laiendada, peaasi, et Jaak pani kõigele aluse.

Aga nende pärijatega ei õnnestunud Jaagul sugugi: 2 esimest olid tütreid ja ka kolmas ei täitnud Jaagu lootusi. Ei tahtnud Jaak Jumalaga sellepärast vaidlema hakata. Mõtles, et saab ka nii hakkama: muretseb endale tallu tubli väimeespoja — ja siis algavad ka temal kuldsed päevad. Talu pidi pärima muidugi vanem tütar, kuid see ei tundnud taluelu vastu vähimatki huvi. Igatses teine linna ja läkski; ei saanud ega tahtnud Jaak teda takistada. Ja ennae, tüdrukul oli varsti peigmees käepärast — keegi lukksepp, päris tubli mees, ja pulmadki järgnesid. Sai teine päris hääle järjele, on oma eluga üsna rahul.

Noorem tütar abiellus varsti pärast seda. Sai oma pärandusosa ning ostis teise kihelkonda väikese talukoha. Raske oli talgi, kuid hea tahtmine aitab üle ka halvimast. Ei ole ju taluelu kuski kerge...

Keskmine tütar oli erinev mõlemast õest: pikk, kõhn, ruugejuukse-line. Polnud teine isasse ega emasse — polnud nagu üldse taluinimese tüüpi, sellise nõrga ja väikese kondiga. „Ei sellest küll talutöö tegijat saa,“ oli eit kohe ütelnud. „Kui õige paneks teise linna õmblust õppima...“ — Aga taat oli sellele kõvasti vastu: „Ei sest tule midagi, näed ju ise, et teine nii talu külge kinni kasvanud...“ — Ja tõepoolest ei tahtnud Leena ise linnaminekust kuulda. Ta armastas maad, oma kodukohta ja tegi tööd niisama palju kui õed, võib-olla rohkemgi, kuigi ta oli neist jõu poolest nõrgem. Ja terviski polnud tal alati päris korras — oli nagu pisut kahvatu ja haiglane.

— „Kuule, peaks tüdrukut ikka keelama,“ sõnas eit ühel päeval taadile, „tapab end veel tööga ära.“

— „Jah, või nüüd mina teda keelata tean, mis liig on,“ vastas see. Ja nii ei keelatudki. Töötati ise — töötasid ka lapsed. Kui Leena

sai 18-aastaseks, tuli koduväi tallu. Naabrimehe poeg, Leenast kaks korda vanem, muidu pidi teine kuulu järgi tubli mees olema. Vana Jaak ei olnud küll hästi nõus selle abieluga: ta nagu ei usaldanud Jaani, tolle silmad olid nii kavalad — ja peale selle pidi ta olema pika vihaga... ei tema leppivat kellegagi. Isegi oma ainsa vennaga elavat juba paar aastat riius.

Agaga ei saanud Jaak naisteväe vastu. Eit ei jõudnud väimeest küllalt kiita ja Leenagi vaatas talle üsna lahke pilguga. Nii mõtles siis lõppeks ka Jaak ise, et ega's temal maksa nii vastu raiuda, tuleb väimees, seab talu korda, saab tema ka natuke puhata ja vanaduspäevi rahus veeta.

Agaga vana Jaak tundis varsti, et uue väimehe tulekuga ei alanud talus hoopiski kuldsed päevad, vaid vastupidi. Jaak oli algul kavatsenud kohta tütre nimele kirjutada, kuid mõtles siis, et peab veel aastakese peremeheohje omas käes; tehku ja toimetagu Jaan, ega tema end vahele sega, ta ainult vaatab. Jaan aga hakkas kategooriliselt nõudma talukoha loovutamist noortele. Lausa vägivaldselt nõudis — ütles, et tema ei liigutavat muidu näppugi. Imestas vanaperemees — imestas ja kahtles veel enam. Tundis, kuidas tas tõsis kangus ja vastupanu: oleks Jaan teda paari sõnagagi palunud, ta oleks ehk järele andnud, kuid Jaan aina pahandas ja vihastus... Ja mine tea seda väimeest, ajab järsku majast välja, kui talu enda nimel, ajab veel vanaduspäevil kerjama. Sellepärast otsustas Jaak ikka veel seadusest kinni hoida — oli ju selliseid lugusid ennegi juhtunud. Ei, tema tahtis kindlasti paar aastat ise peremees olla, õpib selle aja jooksul ka Jaani rohkem tundma — küllap siis annab...

Jaagu vahekord väimehega halvenes igapäev. Viimane ei asunud tööpoolest tööle, hulkus niisama ringi, magas, käis tihti linnas. Isegi ei sõonud perega ühes lauas, vaid üksinda sahvris.

Leena kannatas selle all. Ta oleks meelsasti isa palunud, kuid Jaan keelas, istutas ka temasse seda jäika nõngust. Leena ei suutnud siiski vastu seista — ja ühel päeval rääkis ta taadiga.

„Mis siis sina üksinda,“ vastas see, „tulgu tema ka ja ütelgu paar sõna, ega ma talle mõni võõras ole.“

Agaga Jaan ei tulnud. Ei, tema ei paluvat kunagi kedagi. Nuttis Leena, nuttis vanaperenaine. Jaagulegi muutus olukord talumatuks; mingi alatine pinevus ja surutud meeleolu valitses talus. Leena ei rääkinud vahel taadiga sõnagi, memmegagi arutles ainult kõige vajalikemaid asju.

Siis, ühel reede õhtul, kui pere jälle laua juures istus, ei suutnud taat end enam vaikima sundida, vaid pahvatas Leenale: „No ütles nüüd, tüdruk, kuidas need asjad Jaaniga õieti seisavad?“ — „Või mina seda tean,“ sähvas Leena. — „Miks ta siis minuga ühes lauas süüa ei taha, ega ma mõni tõbine pole?“ — Leena kehtas tummalt õlgu. Tal oli halb isa pärast. Tundis ta ju taadi õiglast meelt — ja Jaani kangus oli Leenatki surmani tüüdanud.

Samal hetkel kostis sahvrist kolinat. „Vaata' kus mul kassiniru,

juba jälle sahvris,“ sõnas taat pahaselt ja lükkas prauhti ukse lahti. — Polnudki kass — vaid Jaan.

Nüüd valdas vanaperemeest raevuhoog. „Välja, välja minu majast, varganägusid ja laiskvorste pole siia vaja!“ karjus ta, haarates esimese ettejuhtuva eseme.

„Lähengi...“ surus Jaan läbi hammaste, „ei tõsta ma enam jalga üle selle neetud talu läve!“ — Ja ta tormas kolinal tagakambriisse.

Leena kargas kohkunult üles ja ruttas talle järele. — „Issand Jumal, Jaan, mis sul ometi on!“ hüüdis ta paluvalt, kuigi arvas, et midagi hirmsat oli sündinud ja kohutavam veel tulemas. — „Ära lähen jalamaid,“ pahvatas Jaan, „või tema kuramus tuleb mind veel sõimama...“

„Kulla Jaan,“ palus Leena, „kannata veel pisut; ma tean, taat on äkiline, kuid ta kahetseb seda hiljem isegi, ega ta sulle tõsiselt pahane ole...“ — „Ei!“ oli Jaani vastus.

„Ja kuhu sa siis lähed?“ — „Ükskõik kuhu, küllap ma linnas tööd leian, aga sellest kupatusest olen ma kõrini tüdinenud, kõrini!“ — „Aga mina?“ sõnas Leena pärast pikka vaikust. Jaan ei leidnud kohe vastust, kuid ta näoilme oli kuidagi tõrjuv. Ja Leena tundis, kuidas tas kord-korralt suurenes kahtlus, mida ta juba mitu korda oli püüdnud lüüa. Nüüd aga tungis see kibeda joana kurku, ta sai vaevu kogelda: „Jaan, kas siis mina ei tähenda sulle midagi, kas sa minu ja lapse pärast ei suudaks jätta oma kangust?... Või siis ainult talu pärast kosisid sa mind?...“ — Jaan vaikis. — „Oh taevas, see ei või ometi olla tõsi,“ purskas Leena ühes pisaratega — „üttele ometi, et see pole tõsi!“ — Aga Jaan vaikis ikka ja vahtis tummalt põrandale.

Nüüd mõistis Leena kõike, tundis, kuidas teda läbistas värin, nagu oleks ta palavikus, ja laskus jõuetult sängi najale. Jaan võttis kohvri — saatis Leenale kõhkleva pilgu ja hiilis siis majast välja nagu varas.

Leena aga nuttis... nuttis... Vaatas, kuidas Jaani kaju kadus rukkipoollu taha ja puhkes uuesti meeleheitlikult nutma. Nii nuttis Arusoo noorperenaine tagakambri sängi najal oma elu esimesed valu-saimad pisarad — sest teda oli solvatud hinge põhjani. Nuttis — kuni väsimusest uinus — ja ei tõusnudki enam hulgal ajal.

Polnud ta kunagi olnud raudse tervisega, raske talutöö oli talle liig — ja nüüd lisandus sellele veel hingeline vapustus ning nüübus edaspidise elu vastu. Leena ei tahtnud enam elada, kuigi oli nii noor. Ta tundis sellist lootusetust, et parim, mida ta võis soovida, oli surra — kohe, siisamas. Sellises seisukorras sündis Arusoo noorperenaisele ühel varakevadisel hommikul poeg — ja see andis talle tagasi elujõu, ja — mõtte.

Väljad olid kohati lumest paljad, leebe kevadetuul oli täis sooja mulla ja kõdunenud lehtede lõhna ning katuseräästast langes ikka uusi metalselt helisevaid veepiisku — kui Arusoo perenaine ühel hommikul täielisele teadvusele tuli.

Päikesekiired lõhestasid toa hämarust ja langesid haige näole. Leena tundis nende mänglust oma näol, tundis, kuidas hele valgus igasse rakukesse tungis ja sealt edasi verehoona kogu kehha lagunes — seda mõnusa soojusega täites. Leena pilus päikest läbi pilukil laugude: ta nägi, kuidas päikesekiired vastu ripsmeid põrgates vikerkaare-värvilisiks kristalleks purunesid, laugude pilgutamisel aga jälle üheks voolavaks joaks sulasid. Vaatles, kuidas kõik värvid päikese käes elustusid, isegi vana pruunikas vaip sängil omandas violetse varjundi, iga karvake temas näis hiilgavat. Ja seinad — nood helkisid sinakalt. Leena harjus vähehaaval helgusega ning avas täielikult laud — õnnetuseks oli esimene ese, mis talle seinal silma puutus, Jaani vana jahipüss, mis talle meenutas valusalt kõike juhtunut. Ta sulges uuesti silmad. nagu tahaks ta neid sulgeda igaveseks, kuid siis meenus talle poeg ning ta tundis endas uut elujõudu, töötahet.

Vanaperenaine tuligi varsti, kandes kätel Arusoo noorperemeest, kes oli küll väga kõhn ja väetike.

„Laps kui rüüpää,“ olid külanaised ütelnud, „no mis pärija küll sellest kasvab!“ — „Küll ta kosub,“ oli vanaperenaine vastanud, ise vargsi põllenurgaga silmi pühkides. Neid sõnu kordas ta ka nüüd, nähes noorperenaise kurblikku pilku, millega see last silmitses. — „Katsu aga ka ise kosuda!“

„Ja tõepoolest, noorperenaine hakkaski kosuma, ainult väga aeglaselt läks see. Aasad löid haljendama, kuid perenaine lamas ikka veel sängis, puhkesid õnapuud — perenaine ei suutnud veel tõusta. Alles rukkilõikuse paiku tuli elu tasse tagasi: palgele tekkis pisut puna ja liikmed muutusid täidlasemaks: siiski jäi kogu kehha mingi haiglane kangus, piht oli vimmas ja käed peagu läbipaistvad. Taoti vapustasid teda tugevad kõhahood; palavik aga kadus ja Leena hakkas juba talus ringi koperdama. Otsustas rühmata tööd viimase võimuleni, sest ainult nii suutis ta unustada oma õnnetust.

Agaga peagi ilmnis, et talus puudub peremees. Taat oli juba vana, ta tööind ja -jõud oli kahanenud, vanaperenaine oli haiglane, jooksva vist. Vahepeal muutus asi nii hulluks, et ta sõrmed kiskusid lausa konksu, jäid kangeks; ei aidanud muud kui kutsuti arst, kuigi vanaperenaine sellele vastu vaidles polnud ta veel kunagi haige olnud ega usaldanud tohtreid. Ja nood rohud, mida katsuti muretseda kõrgele hinnale vaatamata, ei aidanudki. Ohverdati selle heaks isegi mullikas laudast, kuid sõrmed jäid enidselt kangeks ja valud ristluis kordusid.

Siis rääkis Naabri-Miina ühel päeval kellestki masseerijast, kes olevat juba paljusid tervendanud — ja vanaperenaine otsustas veelkord katsetada. Jumal tänatud, see aitas, vähemalt suured valud vaibusid ja sõrmi sai vähehaaval juba liigutada. Agaga endine tööjõud ei tulnud tagasi — eks olnud ju aastaidki tublisti turjal.

Töö aga ootas tegijat. Leena pingutas andmata endale hetkekski puhkust, kuigi nägi varsti, et võimatu on üksinda tulla toime perenaiseametiga — siis peaks tal olema tuhat kätt.

Maja väline külg hakkas vähehaaval ikka enam lagunema: kui katkes ukse link, jäigi ta ripakile, polnud ju parandajat. Rippus nii

kauda kuni ta maha kukkus, siis lükati jalaga nurka. Leena pidi ust kannaga lahti lükkama, kui ta kahe ämbriga üle läve astus. Selliseid pisiasju oli musttuhat — ja nad andsid talule korratu ilme.

Heinaajani oli suudetud oma tööjõuga läbi saada — kuid nüüd tuli häda kätte: heinamaale pidi minema vähemalt kaks inimest, muidu oleks heinateoks kulunud oma paar kuud. Kuid kes pidi siis koju jääma? —

Tuli tingimata võtta sulane, kuigi raha oli väga napilt. Ei leitud ka sobivat töolist: paremad ja tublimad jõud olid juba palgatud — ja ega's igauks ei tahtnudki tulla, heinamaa ju vesine ja veel nii kaugel!

Lõppeks palgati keegi noor poiss, kasvult päris tugev. Aga Jaak aimas kohe, et sel pikka püsi pole — ei olnudki. Poiss hakkas varsti hädaldama, et tal olla igav, ei saavat siit maakolkast kuhugi liikuda. Endises talus oli peremehel „ratas ja kõik...“ Saavat väga vähe puhata, süüa antavat ka kehvasti jne. Pidas kuidagi vastu selle kibe-dama aja ja lahkus... Vana Jaak ei katsunudki teda tagasi hoida. Sel aastal tuli siis omal jõul läbi ajada — tuleval aastal kavatseb varakult sulast otsima minna.

Vanaperemees kannatas tütre pärast rängasti. Ta nägi, kuidas Leena vägivaldselt püüdis alal hoida töö-tahet ja hääd tuju. Ta kahetses oma ägedust ja oli valmis kohta loovutama — kui Jaan tuleks ja räägiks temaga kas või ainsa sõna. Aga Jaan ei tulnud... Käis küll kaks korda last vaatamas, aga siiajäämisest ei teinud juttu. Leena oli salaja lootnud, et poeg ehk suudab Jaani kõita, kuid ta nägi, et isal leidus poja jaoks niisama vähe sõnu ja aega kui perenaise enda jaoks. Võoras ta oli — seda tajus ta nüüd haruldase selgusega. Kuulis hiljem, et Jaan olevat saanud puusepatöökojas päris keskmise koha ja olevat hakanud ka jooma.

Nii oli Leena seisukord lootusetu; ta oli naine — ja ometi polnud tal meest ega talul peremeest! Leenale tundus vahel, nagu oleks ta oma elu juba ära elanud: mida hääd ja ilusat ta temalt veel võis oodata! Ta oli seotud kohaga, pojaga — pidi aina töötama, töötama. Ometi oli ka tema noor ja tahtis leida elust veel midagi muud peale töö.

Laupäevaõhtuti seisis ta nukralt õueväravale toetudes ja silmitses möödalippavaid tüdrukuid, kes ruttasid pillihäälte suunas. Aga tal ei kõlvanud ometi minna simmanile!

— — —

Järgmisel aastal tuli tallu uus sulane. Tuli teine meelsasti, sest ta pruut asus naabervallas. Muidu oli väga tubli töömees, lõbus, sõnariikas; oskas mängida mitut pilli ja muuta elu talus elavamaks. Oma siirusega ja õiglase meelega võitis ta pea noorperenaise usalduse, tundis varsti põhjalikult nende perekonnaasju. Juhan oskas perenaist alati lohutada, talle uut optimismi anda.

— „Kuule, Leena,“ ütles ta perenaisele ühel reede õhtul, „ma olen selle sinu asja üle tublisti järele mõtelnud ja nüüd tean kindlasti,

et nii see asi edasi ei või minna — sina muretsed ja kurvastad siin, tema lõbutseb linnas. Homme õhtul tuleb minuga ühes Matule simmanile, sa ju tapad end ära selle alalise tööga.“

„Ei tea, kas kõlbab...“ kahtles Leena, kuid südames tundis rõõmu, elevust. Ta vasturääkimine jäi väga malbeks, see oli rohkem moepärast.

Nii läkski Arusoo noorperenaine laupäeva õhtul sulase Juhaniga simmanile ja keegi ei leidnud selles midagi imelikku. — Läks veel teiselgi laupäeval ja kolmandal, kuid siis tuli ootamatult lõpp: Leenal oli väga vähe meestuttavaid, ja nii tantsis Juhan temaga sageli. Tundis ta ju end kohustatud olevat Leenat tingimata lõbustada, tast muremõtteid peletada. Külätüdrukuile torkas see aga varsti silma, järgnes muidugi sosistamine, päade kokkupistmine, ja kolmandal õhtul kuulis Leena, kuidas Kalmu Meeta teistele seletas: „Endal laps kodus, mees ja kõik... aga näe, tema laseb teiste meestega ringi...“

Leena ei tahtnud algul oma kõrvu uskuda. Siis kargas püsti ja tormas jalamaid piduplatsilt koju. Jooksis ja jooksis, kurk oli nagu kinni nõõritud, rinnus näris tuim valu, kogu keha hõõgus palavusest. Leena avas jakihõlmad, tundis siis kehas karastavaid värinaid.

Sel õhtul nuttis Leena tagakambris tollesama vana sängi najal teistkordse solvamise pärast...

Juhan aimas teisel päeval, et midagi oli juhtunud. Ta luges seda Leena kahvatust näost, selle kinnisest ilmast. Leena keeldus sellest rääkimast, kuid Juhan sai sest isegi teada. Nimelt järgmisel laupäeval tuli ta kohmetunult Leena juurde ja ütles: „Ära nüüd väga kohku, pean sulle midagi ebameeldivat teatama... Vaata, ma tahaksin teilt ära minna.“ — „Ära minna?... Mu Jumal, Juhan, kas sulle siin ei meeldi, oleme ju sind alati hoidnud!“ hüüatas Leena, kes parajasti võttis ahjust leiba. — „Ei, kulla perenaine, asi ei seisa selles...“ — Juhan näppis kohmetult kuuenõõpi. Leena hakkas juba midagi taipama. — „Ah siis sa tead juba...“ sõnas ta pikkamisi. — „Sa tead, Leena, mul on pruut siin läheduses. On teine tubli ja töökas tüdruk, aga kole armukade. Näe, nüüd on ta kustki teada saanud, et mina noore perenaiselega pidudel käin — ja saatis mulle kirja, ma tulgu kohe ära, jalamaid, muidu tühistab kihluse. Saa aru, Leena kallis, ega ma tolle külanaiste jutu pärast küll ei läheks, aga pruuti ei taha küll kaotada. Kavatseme varsti abielluda. Nii et sa saad aru...“ — „Jah.“ sõnas Leena pikkamisi ja pani aurava sepikupätsi Juhani ette lauale. — „Ega sa ometi täna?“ — „Mõtlesin, et teen täna jah lõpuarved, nädal läbi, hea palka arvestada, ja minema pean muidugi.“ — „Söö siis vähemalt enne, lase ma lõikan sulle värsket sepikut.“ — Ja nii istus Arusoo noorperenaine sulasega ühe laua ääres, määris talle paksult võid pehmele sepikule ning püüdis ka ise pisut süüa. Pani sulasele sepikupätsi veel kaasagi, sidudes lumivalgesse rätikusse, ning läks siis teda õueväravasse saatma. Jäi seisma, toetus vanale pehkinud latile ja vaatas üksisilmi Juhanile järele, oli ju see olnud ta ainus sõber ja tubli kaaslane.

Leena nägi, kuidas Juhan läks läbi õue, avas vana kriuksuva õuevärava ja sulges selle hoolikalt; läks läbi kopli, kus seisatas, vaatas korraks tagasi, lehvitas Leenale julgustavalt käega ja pöördus siis paremale sammudes edasi mööda kraavikallast, kus pruunikasrohelised kasteheinad ta kollakaid säärsaapaid kōditasid ja siis kahisedes kahele poole teed maha langesid, nagu niidaks keegi laias kaares. — Leena nägi, kuidas Juhani koju ikka enam ja enam taevafooniga kokku sulas ja lõppeks hoopis kadus.

Arusoo perenaine aga seisis ikka veel õueväravas ja vaatas, kuigi näha polnud enam midagi, peale tuules õõtsuva nurme. Siis tundis kehas järsku värinat — märkas alles nüüd, et päike oli veerenud ja rōske kaste hakanud langema ta paljastele jalgadele. Aeglaselt läks Leena tupp, tundes end vana hobusekronuna, kelle mõte ei suuda millelegi reageerida. Võttis laualt peegli ja uuris oma nägu. Otse kahjurōõmuga avastas ta selles lõputu hulga kortse, juuksed olid tuhmid ja läiketa, silmades tuim ilme. — Mida oli ta teinud, et teda nii raskesti karistati! Oli ta ju töötanud niisama palju kui õedki, kas polnud tal õigust õnne?

Lapse pärast oli Leena valmis Jaanile andestama, taluma kooselu temaga. Vanaperemehe soovil oli Leena Jaanile kirjutanud, teda tagasi kutsunud, oli saatnud veel teisegi kirja, kuid vastust ei tulnud. Nii kaotas Leena igasuguse lootuse ja mõtles hirmuga päevale, millal poeg esitab süütult küsimuse: „Ema, miks mul pole isa?“

Järgmisel päeval saabus Leenale kiri. Leena sõotis parajasti laudas sugu, kui vana Jaak piima viimast tagasi tuli. Perenaine kuulis juba kaugelt tuttavat piimanōude kōlinat ja ootas, millal see lauda uksest mööduks. Aga imelikul viisil see täna ei möödunudki, vaid peremees jättis vankri lauda ette seisma. — Leena pühkis käed põlle külge puhtaks ja siis kōlaski Jaagu hūte: „Leena, ae, sulle on kiri!“ — Leena võpatas. Tundis, kuidas veri meelegohis pulseerima hakkas. Vana Jaaki näis ärritatuna: kobas kohmetult piibu järele, kuigi ta kunagi seda enne polnud süüdanud, kui piimanōud olid aganiku alla viidud. Silmanurgast aga piilus tūtart. Nähes, kuidas selle lõug värisema hakkas ja pea ikka madalamale vajus, kōhatas ta aralt, pistes piibu põue tagasi — ja vanker liikus kolinal edasi.

Leena tundis, kuidas põlved nõrgaks muutusid ega saanud muud, kui istus vanale kummulikeeratud seakūnale. Istus, ega mārgranudki, et Naabri-Miina õuest vaatas ja imestas, miks küll istub Arusoo perenaine vanal seakūnal, hall seasōõtmise põll ees — kuna sead aias haledasti kiunuvad.

Leena peas liikusid sajad mõtted. Tāhendab Jaan nõudis lahutust — too hābistav kuulujutt temast ja Juhanist andis talle selleks hāā põhjuse. Oli siis ikka õige, mida Naabri-Miina talle laadapāeval jutustas. Jaanil olevat uus mōrsja; keegi õmbleja linnas, olevat teisel isegi raha pangas, tahtvat osta maja.

Niisugune oli siis Jaan — ja seda meest oli Leena armastanud... Või oli see üldse olnud mingi armastus? Leena ei tundnud kedagi

peale Jaani, kes talle oli osanud luua meeldivaid tulevikupilte, ka ema oli olnud nõus ning Leena arvas, et küllap see armastus pidigi selline olema. Ja nüüd...

Samal hetkel ilmus vanaperenaine õueväravasse. „Kas sa emisele süüa andsid?“ päris ta. Nähes siis aga Leena erilist ilmet ja kirja, lisas areldi: „Ei siis ikka saa Jaanist meile väimeest?“ Leena raputas pääd. Tundis siis eneses korraga uut elujõudu: Ta pidi töötama poja pärast, talu ei tohtinud hävineda, vaid poeg pidi ta pärima. Ja Leena tuju tõusis. Ta tundis vajadust ema suudelda, seda polnud ta varem teinud — või ehk siis üsna väikesena.

„Ära nüüd muretse, memm,“ ütles Leena kindlalt, pigistas vanaperenaise käsivart, „küllap kõik muutub hääks.“ Ja lippaski lauta jätkama oma tööd.

Arusoo vanaperenaine seisis imestunult ja vaatas talle järele, pisarate voolates üle põskede.

Nüüd algas Leena uut elu, surus maha oma lootusetuse ja pessimismi ning andus täiesti tööle.

Palgati uus sulane, küll vaikne ja tõsine, kuid tubli mees, kes varsti võitis Leena usalduse. Tegi teine pisut ka puutööd ning vabal ajal nokitses maja välimuse kallal. Toodi isegi värvi linnast ning Arusoo elumaja omandas punase katuse.

Kevadel sõitis Leena ise aedniku juurde, ostis kümmekond noort õuna- ja kirsipuud, et laiendada oma aialapikest. Ja kui Tõistre-Miina harvendas oma maasikapeenart, palus Leena väljaroogitud taimi endale anda, ka tema tahtvat katsetada.

Nii õitsesid järgmisel kevadel Arusoo aias mõned õunapuud; vilja küll veel ei kandnud, kuid nad oli toredad oma õitekülluseski.

Maasikad edenesid visalt: maa oli lahja ja kõva, täis umbrohtu ning nõgeseid. Leena kandis lõunavaheaegadel neile ämbreiga virtsavett, ikka kaks korraga, kuigi tundis seljas tuima närvivat valu. Laskus siis peenra ette põlvili ja kitkus kangeid ning sitkeid orasheinu, mis valusasti lõhestasid peopesa. Kitkus, kuni sõrmed jäid kangeks ja selgki looka — siis viskus niiskele rohule viivuks puhkama.

Aga töö kandis siiski vilja: ilmusid kidurad õiekobarad ja marjadki. Olid küll väikesevõitu, kuid ikkagi oma aia saadused. Jüri sõi neid pooltoorelt, ei mallanud oodata valmimist, ning Leenagi maitstes vahel mõne üksiku — hoidis ta ju kõik pojale.

Ei saanud Arusoo noorperenaine kaua maitsta oma töö rõõmu: nõrk tervis ei suutnud vastu panna raskele talutööle — ja jälle pidi perenaine heitma voodisse. Arsti ei tahtnud Leena kutsuda, polnud ta neid kunagi usaldanud. Vana Jaak aga, kes tütre haigestumisel nagu mingist kange tusest ärkas, tõi siiski arsti koju. Teda oli vallanud tume hirm ja aimus: imelik, et ta kunagi varem polnud tähele pannud Leena haiglast olekut.

Arst ütles, et vaevalt suudaksid rohud üksi aidata; haige peaks viidama kuhugi sanatooriumi; üldse olevat kogu see asi pisut hiljaks jäetud, oleks varem, siis...

Leena ei tahtnud kuuldaigi sanatooriumi minekust. Esiteks polnud selleks raha ning teiseks tundus temale, kes ta kogu aeg oli väsimata töötanud, võimatuna nii tegevusetu lamada, eemal kodust ja pojast.

Pealegi ei kartnud ta surma. Ta oli juba nii palju kannatanud ses maailmas, et kuskil ei võinud tema arvates olla hullem. Ainult poja pärast oleks perenaine soovinud veel elada, kas või ainult mõne aasta.

Nii mõtiskles Arusoo noorperenaine surma üle oma 24-ndal eluaastal, lamades tagakambris sessamas sängis, kus ta esimest korda oli nutnud valusamaid pisaraid. Siis kostis kõrvaltoast poja kõhimine.

Leena ehmus, tundis, kuidas mõte, mida ta oli püüdnud lüüa, taaskord kerkis endise hooga: kas vahest tema haigusest ei nakatu ka poeg? Arst oli küll kinnitanud, et kui hoida piinlikku puhtust, pole midagi karta. Aga suudab siis ema, vananimene, neid nõudeid alati täita ...

— Köha kostis uuesti. — Nüüd tõusis Leena otsustavalt. Ükskord ometi tahtis ta läbi viia plaani, mida ta ammugi oli kavatsenud.

Ta tõusis tuikudes, võttis kummutist puhta valge rätiku ja sinise undruku — ning hiilis siis kõrvaltuppa poja sängi juurde. Jüri magas nüüd üsna rahulikult, näo ke roosa soojusest. Perenaine vaatles seda kaua, kummardus, et suudelda laubale, kuid kokkus samas ja peatus poolel teel. Siis kadus ta vargsi nagu varas kikkivarbail, läbis eeskoja ja pugesi aita, võttis seinalt esimese kättejuhtuva nõõrijupi: see oli vana sõlmeline nõõr, millega vanataat laupäeviti vihalehiseid kandis. Nõõr käes, avas ta kriuksuva aidavärava, sulges hoolikalt ja läks tuntud teed pidi läbi kopli; karjakoer Mursi ärkas, hakkas niuksuma nähes perenaist ning sööstis talle järele. Perenaine ei näinud teda täna märkavatki, ta läbis kopli, kuid ei pöördunud paremale nagu Jaan, kes oli läinud laupäeva õhtul läbi kaste ja siidpehmete hellerheinte, vaid ta pöördus vasakule. Läks üle kesa, läbi valgete karikakarde, eemal sinetava kaasiku suunas.

Ja ikka edasi sammus Arusoo noorperenaine sel varahommikul, üll rukkilillesinine undruk, ühes käes takune kõis ja teises paar põllulille, karvane karjakoer lonkides järel. Idas löi taevaserp punakaks. . .

Paari päeva pärast veeres Arusoo õueväravast välja matuserong — ikka aeglaselt, väga aeglaselt, kuna tee oli auklik ja kivine. Veeres läbi tuttava aiavärava, mis jäigi lahti, sest kellelgi polnud täna mahti teda sulgeda. Inimesed vankri taga aga nutsid, sellepärast, et samast väravast oli kord alla läinud Arusoo noorperenaine, ühes käes takune nõõr, teises paar valget karikakart. . .

Väike Jürigi nuttis, nuttis, sest arvas, et peabki nutma: nuttis memm, nuttis taat ja Naabri-Miinagi pühkis põllega silmi.

Jõuti külateele. Mäenõlvale jäi üksikuna maha Arusoo, peremeheta ja -naisteta. Lahtine õuevärav krigises haledalt tuules, nagu kutsuks ta koju tagasi Arusoo noorperemeest, kes käis tõsiste täismeha samumudega vankri taga, kimbuke rukkililli surutud rinnale, niisama sinised kui ta ema undruk, kui ta läks läbi tolle haliseva õuevärava. . .

L. Lagastik.

J.

H. Tõnnov.

Kevadine matk

Nii tänavpoisilikult sirab päike —
too kelm, ta kevadesse kutsub meid.
Seks isegi ta kuivatab meil' teid,
kuid tulemus ta tööil veel õige väike.

Näe, pori läigateleb põllukaaril
ja konnad vallutavad vilka oja
ning lust see omakorda taevakoja.
Kõik pakatab ja rohi tärkab saaril.

Ält metsa leiad, murrad sinililli,
sead selga puhma vaikjaid männioksi;
käid üle aasa, põllu nagu katk.

See eest ka kanda hõõrud vesivilli
ning vahel saapaninad katki toksid,
ent hinges helab kevadine matk.

Ärkav kalarand.

Kord jälle haistad rannas traanilõhna,
näed askeldusis krobelsi käsi,
mis palju enne südaööd ei väsi,
ja aknal lapsenägu, luitund, kõhna.

Päev-päevalt kerkivad nüüd võrgupukid
ja nende lähedusse tõrvapanged,
kust äsja pagenud on lumehanged
ning kohal puhanud tööst sõrmelukid.

Taas tõrvast helgib paadi mustjas kere.
See pulbitsema ajab ulja vere,
mis talveunest pääsenud on valla.

Veeradu tarmukalt sa, kalur, talla,
sest Jumal tahab, et su õnne alus
jääks igavesti peidetuks nois kalus.

Kirjanduse ja elu suhe*).

Inimühiskonna arengut ajalooliselt vaadeldes on otstarbekohasem jagada kogu see üle aastatuhandete libisew protsess lühemaise ajas= tuisse, milledest igat üksikut iseloomustab oma kindel sotsiaalne=poliitiline ja majanduslik struktuur. See jaotus, kui õigesti tehtud, jääb waat= lejaile kehtima võrdselt, olgu nad ajaloo üldarengu suhtes spengleris= tid või Hegeli austajad. Analoogiliselt võime talitada waimjete näh= tuste arenguga, seejuures pead murdmata ja weel wähem imestamata, et igale poliitiliselt ja majanduslikult määratud epohhile wastab tea= taw omapärane waimne väljenduslaad (ka domineerib teataw worm: realismis romaan, romantismis lüürika), mille aluses on tawaliselt mingi filosoofiline süsteem ja pealisehituses kirjandus. — Kuid kas me oleme õigustatud nimetama kirjandust oma ajastu tawtluste kehase= tajaks ja elu tõlgendajaks, või, filmas pidades juhtkirjanike kui iseloo= mustawaimate esinemist tawaliselt epohhi alguses, võime teda pidada elu enda modelleerijaks mõningate teistest selgemini nägijate pooli? Kui tihti on poete tituleeritud prohwetiks!

*) Rüüjustöö.

Esitaks, kirjanduslikud woolud muutuvad alati koos suurte ümber-
kujunemistega ühiskondlikus elus.

Mingem tagasi antiikaega ja meenutagem suurt dramaatikutetriot
(Sophokles, Euripides ja Aischylos), kes tegi koorilaulust draama ja
kirjutas parimaid tragöödiaid kahels pärastiseks aastatuhandeks. Just
nende meeste tegutsemisega langeb rikkuste kuhjumine Ateena ja ma-
janduslike ning sõjaliste kahjude vastu kindlustatud elu algus, mis
nägi kunstis suurimat hüvet. Muistne eetos, tugewndatud äsjastes
Pärjia sõdades, hoidis veel kreeka feminiinset laadi langemast ülenau-
timisest kunstis ja — söögis. Sõelise tragöödia tekkimist põhjustas otse-
kohe majanduslikult kindlustatud hullkade nõudmine millegi waimse
järele; seesama põhjus wiis Periklese Ateena ümberehitamisele ja ilus-
tamisele. — Aleksandri jõuline esilekerkimine ja Oriendi anabasis sele-
tab omakorda Demosthenese ägedaid kõnesid ja Aristotelese teadmise-
rikkust.

Roomas olid jälle kuldse ajastu kolm suurpoeeti majanduslikult ja
waimset olenewad õukonnast ja Plutarch'i elulood on pärit ajast, millal
keisriwõim oli muutunud peagu jumalikuks.

Poeetid wõiwad tekkida ka nende waimulaadile otse wastandliku
ajastu reaktiioonina. Meenutagem Boccaccio't ja Petracea't (rikume
kirjutuse süsteemi suurepärase näitega Chateaubriand'i näol)! Teiselt
poolt oli feodaalajastu hiilgeperiood Inglise maal Chaucer'i, maailma
rüütellikema suurpoeedi ajal, kuna ristisõdade rüütliwaimustus kutsus
välja minnesängerite, trubaduuride ja truwaaride hulga. Ei mäss
imestada, kui Louis 13. ajal tekkis Prantsusmaal klassitsism, mille
wormitauust ja sifu õõnsust mõjustas kaasaegse seltskonna eeskuju, kuna
samal ajal „wanal röömsal Inglise maal“, kodanikklassi hiilgeajal Sudo-
rite all, heitlesid barokkeeniused ja ujulise wõtllusest kaswas välja
maailma teine eepos. — Walgustusajastu kirjanduse kutsus välja
täpselt niisamaugune reaktiiooniwaim tsentraalwõimu ohjeldamatuse
vastu, kui otse wastupidistest ringfondadest kaswas möödunud sajandi
algul rewolutsiooni wabadust ja intellektualismi põlgaw romantism. —
Pikemat seletust ei waja realismi ja naturalismi kaswamine materialist-
liku elukäsituse domineerimisest, kuna uusromantism järgneb aastakümnel
peale filosoofia waimuauustuse uuestisündi.

Mainigem ka eesti kirjandust, piirdudes ainult kolme, kuid parima
näitega. Me mäletame, et hilise ärkamisaja tegelaste kahels peatun-
nuseks oli wanawarafogumine ja isamaalaulude loomine. Kas pole
wiitane, omal ajal väga laialdaselt lewinud harrastus, otsekohefelt
mõjustatud ärkamisaja meeleoludest? Palju lähemast ajast ilustawad
me biblioteeke meie ajaloolise romaani uuestisündi produktid. Kas ei
kajastu selles nn. „üleminekuaeg“, eneseleidmisega oma „ülheroilises“
minewikus? Ja lõpuks, püüdkem kujutella ärkamisega ilma waimse
tagaseinat „Ralewipojas“, mis 1869. a. laulupeo kõrwal oli eesti
rahwuslikkuse primum mowens.

Teisels, kirjanduslikud woolud püsiwad alati teatud pikema aja
(kui maha arwata 19. saj. lõpu ja 20. saj. alguse suundade konfusioon,

tingitud waimust üle töitawa mehaanilise elutempo kiirenemisest). Me näeme, et kõikidel kirjandusperioodidel on uue waimu sissejuhatajaks olnud suurimad poeedid. Me wõiksime täpselt, eespooltoodud järjekorras läbi käia kirjandusajaloo ja leida, et teatawate ajajärgude kirjanduse on tekitanud küll põhilised muutused ühiskonnas, kuid uute wormide stabiliseerimine ja süwendamine on suurelt osalt kirjanduse teene.

„Kirjandus ei tee hääks ega halwaks,“ ütleb Jean Paul, „küll aga paremaks wõi halwemaks“. Igatahes Shackeray ja Dickens muutisid Inglise seltskonna pilti suuresti ja nende töödest kaswawid wälja sotsiaalsed reformid. Cervantes tegi lõpu rüütlimentaliteedile ja Carlyle tegi Bentham'i maatafa, hoides ära kogu maa languse utilitarismi küüsi. Meenutagem weel, et „Chatterton“ wiis moodi enesetapmise ja mingem üle ühele hoopis aktuaalsemale näitele. Hispaania äsjast kodusõda lubas tekkida ennesõjaaegse wabariigi juhtide kindel püsimine üleaetud liberaalsetel ja humaansel põhimõtetel, mis andis monarhistidele wabad käed. Negrin ja Caballero olid suured literaadid, kes olid kaelani täis imkunud ilusast kirjandusest ja Unamuno filosoofiast, püüdes loetud ideid ellu rakendada. Aga Franco sõjariidel luges wähem ideelisi raamatuid. — Teise näitega astume poolteist sajandit tagasi ja Saksa maale. Weel 18. saj. kuuekümnendail aastail hoidis wäike pärjerkond finni pietistlikest maksimeist: lihtinimesed wagatsesid ja luuletajad põletasid Klopstock'i nimel Wieland'i töid. Üleismi ei arwestatud absoluutselt ja Lessing'i sõnade järgi „Spinoza'lt teati niisama palju kui surnud koerast“. Siis aga tulid seitsmekümnendail aastail noored tunde puhanguisse paiskunud poeedid ja wiisid oma Göttingeni „Hainbundis“ sepišetud lauludega läbi mõtted, mida polnud suutnud lewitada ei Spinoza' ega Shaftesbury' hästipõhjendatud kirjutused.

Nagu me nägime, iga epohh oma uute majanduslike ja poliitiliste tingimustega loob uued waimsed juunad, millede kuulutajajaks saawad tawaliselt suured kirjanikud, kes muide sageli, nagu Chateaubriand, asuwad ajajärgu wahetus alguses. Nende uute mõtete wärskuses ja jõus tunnewad uue korra loojad esmafordselt täies ulatuses, kust läheb nende õige tee. Inspireeritud sellest teadmisesest, mis igakord ei tarwitse olla õige ja mis ongi peagu alati üleaetud, jätkawad nad tööd, mõjustades sellega üha uusi kirjanikke (selle põhimõtteid pärtnewad epohhi alguse poetidelt). Kirjanikud omakorda mõjustawad loodud korras töötajaid selle süwendamisele. Nii wastastikku mõjustades lastub loodud süsteem äärmuse, kus kõik wana näib kulunu ja halwana. Järgneb ühiskondliku elu reaktsoon ja uus jõuline reaktsoonikirjandus. Nii materiaalsete tingimuste muutmise loob oma kirjanduse (erandiks wõiks olla walgustusae, aga me wõime täie õigusega waadelda Voltair'i ja ta kaasaegseid mõjustatuna Inglise maast — „Inglise kirjad“ — ja fealselt materiaalselt oluforrast), mis koordineerides majanduse, poliitika ja waimu eri awaldusworme, wiib antud süsteemi üle ta hilgeaja langusele.

H. Rütman.

Tööprobleem A. H. Tammsaare loomingus*).

Tähtsamaid eluküsimusi on töö. Juba ülalpidamiseks, kõige algeisemate elutarvete rahuldamiseks, on inimene sunnitud töötama. Töö säärases mõttes on tuim ja ebahuvitav. Tammsaaregi on osanud seda sellisena kujutada.

Siiski ei saa keegi salata töö tähtsust ja tarvilikkust, sest see on tegur, mis viib elu edasi; ilma temata pole arengut. Kogu meie kõrgelearenenud teadus, tehnika ja kunst on püsiva, aastasadu kestnud töö tulemus. See on nõudnud palju ohvreid, rohkesti ennastsalgavust. Kogu vaeva tasub aga rikkalikult töö saadus, millest tekib puhas rõõm. Töötav inimene on kangelane, kelle töö tuleb nii või teisiti kasuks. üldsusele Selline inimene on saavutanud oma eluideaali. Umbes säärasele lõplahendusele jõuab ka A. H. Tammsaare.

Meie kirjandus on korduvalt käsitelnud seda nii tähtsat eluküsimust, nagu M. Metsanurga „Soosaare“, A. Jakobsoni „Töö algus“ jpt. Tõepäraseima aga ning omapäraseima eestiliku käsituse ning käsitluse on tööst andnud T. Oma rikkaliku probleemistiku varasalves tähtsamaid kohti on T. jäädvustanud tööküsimusele. Olles kirjanik, kes kogu oma olemusega on elanud kaasa rahva arengule — on kasvanud üles meie vabaduse varjupaigas, maal, on viibinud tähtsava kultuuriga linnaelus, näinud revolutsioonipuhanguid ning vabastusele järgnevat priiskavust — on ta süüvinud rahva hinge ning andnud siis oma isiklikest peirimumestest ning elamustest eksalteeriva tõetruu pildi oma kodumaale.

Kui nüüd küsida, kus ning millisena käsitleb T. tööprobleemi, siis peame heitma pilgu ta kogutoodangule, sest seda läbib pidevalt tööprobleem, vahest mitte ainult ta psühholoogilistes üliõpilasnovellides. Tööprobleem on tõusnud T. toodangus üha tähtsamaks: kui ta oma realistlikes külaelukujutustes tegeleb tööga kui igapäevase paratamatu nähtega, saavutab töö suurteoses „Tõde ja õigus“ monumentaalse tähtsuse; kui oma loomingu algul T. käsitleb vegeteerivaid ning rõõmutult töötavaid inimesi, näitab ta oma loomingu kõrgajal tööga võitlevaid inimesi „hammas-hamba-vastu“ — põhimõttel, näitab töö lunastavat ning õilistavat tähendust.

Juba oma lühijutus „Kuressaare vanad“ (1901) tegelevad T. loodud kujud igapäevase töö probleemiga. Eit on käbe ja kõbus, talitab aina saunakese ümber, ei ole tal kohustusi, mis kurnaksid. Taat aga oleskeleb talviti ahjul, suviti käib ta kalal või muidu lonkimas. Töö ei tee kummalegi erilist muret, kuigi eit joriseb vanamehega tihti laisklemise pärast. Vanamees aga viskab isegi kibedal heinaajal vikati käest ning läheb jõe. Olles üldse T. optimistlikumalt häälestatud teoseid, on siin töölegi vaadatud heatahtlikult minna — laskval pilgul.

*. Küpsustöö.

Umbes taoliselt on T. käsitelnud tööküsimust jutustuses „Kaks paari ja üksainus“ (1902). Siin öieti on tööküsimus nihutatud kõrvale. Esiplaanil valitsevad ürginimlikud loomuomadused: näaklemine, riid, vegeteerimine, ükskõiksus. Töö on siin vaid sedavõrd tähtis, kuivõrd ta suudab rahuldada inimese primaarseid elunõudeid, söömist ning joomist. Laia Viuu ütleb umbes nii: „Mis see inimene parem ongi kui loom, ühesuguselt süüa tahavad mõlemad.“

Tähtsa koha saavutab tööküsimus jutustuses „Vanad ja noored“ (1903). Selle peaprobleemiski — noorte ja vanade küsimuses — on suur osatähtsus tööle. Noortel on suurem töötarm ning jõud vanemate ees, juba seepärast peaks neil olema eesõigus töötada iseseisvalt oma põllul. Novelli kangelane Kaarel on sõna tõsisel mõttes töökan- gelane: ta arvestab kogu oma võimaluste ja elutingimuste viletsuse juures vaid töökohustust ja -sundi. Siingi on töö nagu kubjas kepiga järel ning sunnib oma ohvrit maad harima, kuni ohver on täielikult eksploateeritud ega suuda enam maitsta oma töö viljagi. Taoliselt ajab töö „Tões ja õiguses“ Andrestki taga, ei anna talle aega söögivahetki pidada, paneb ta elujõu lõpuni liikuma oma orjastavasse ringi, kuni Andresel on „käed kõnksus, selg nagu igavesel puuhundil“. Pääle muu on aga T. toonud teoses veel ühe huvitava mõtte: töö „aegub.“ Inimene töötab ja loob elutingimusi paremaks kõigepealt endale, on aga ta töö juba enam-vähem valmis, on ta oma jõududegagi lõpul ja töö, mis peab tingimata jääma ka tulevasele põlvele, ei suuda sedagi rahuldada. Ikka jälle istub väike Ats põrandal ja ütleb: „Need kambrid ehitas isa minule,“ saab ta aga suureks, ehitab ta uued kambrid, mis omakorda ei rahulda tema Atsi. Säärasena hõõgub novellis pessimism töö kui inimelu mõtestaja ning väärtustaja suhtes.

Palju möödub aastaid, enne kui T. tuleb tagasi oma endisele teemale, tööle. Selle põhjuseks tuleb pidada peamiselt T. ebakindlat ning haiglast olekut, mis jõudis haripunktile 1911. a., kui kirjanik pidi sõitma Kaukaasiasse terviseravile. Kui T. varem sai loomingulist ergutust suvistest viibimistest maal (Piirsalus „Kaks paari ja üksainus“ jm.), siis satub ta alates 1907. a. ülikoolilinna katusekambrite ebateravasse õhkkonda ning kirjutab peamiselt nukurusest, mõtisklustest, üldse passiivsest oleskelust („Pikad sammud 1908 jt.). Ka Koitjärvel „haigusepaos“ olles ei saa veel kirjanik tunda end vabas loomingulises sõiduvees, see aeg kulub tal enese täiendamiseks, kogumiseks, lühipalade kirjutamiseks („Poiss ja lib ik“ 1915).

Kui aga T. a. 1918 linna siirdub ning a. 1920 naitub, muutuvad ta loomistingimused soodsamaks. Varem kogutud materjalid koonduvad ning moodustavad kunstiteoseid (Kõrboja peremees“ 1922, „Tõde ja õigus I“ 1926 jt.). Tundes üldiselt oma majanduslikkugi seisundit kindlamana, sai kirjanik süüvida oma töö ning haarata elu kogu ta mitmekülgsuses. Haigus, passiivsus on ületatud, elu läheb oma loomuliku käiku ning selle kandjana kerkib jällegi esile töö.

„Kõrboja peremehes“ on antud suurem tähtsus tööle kui see esialgu näib: Villu, Katku Jüri, Katku perenaine, Eevi, Kõrboja Rein ja Anna on kõik seotud tööga mingil viisil. Villu kujutab vaid ajutise töötahtega

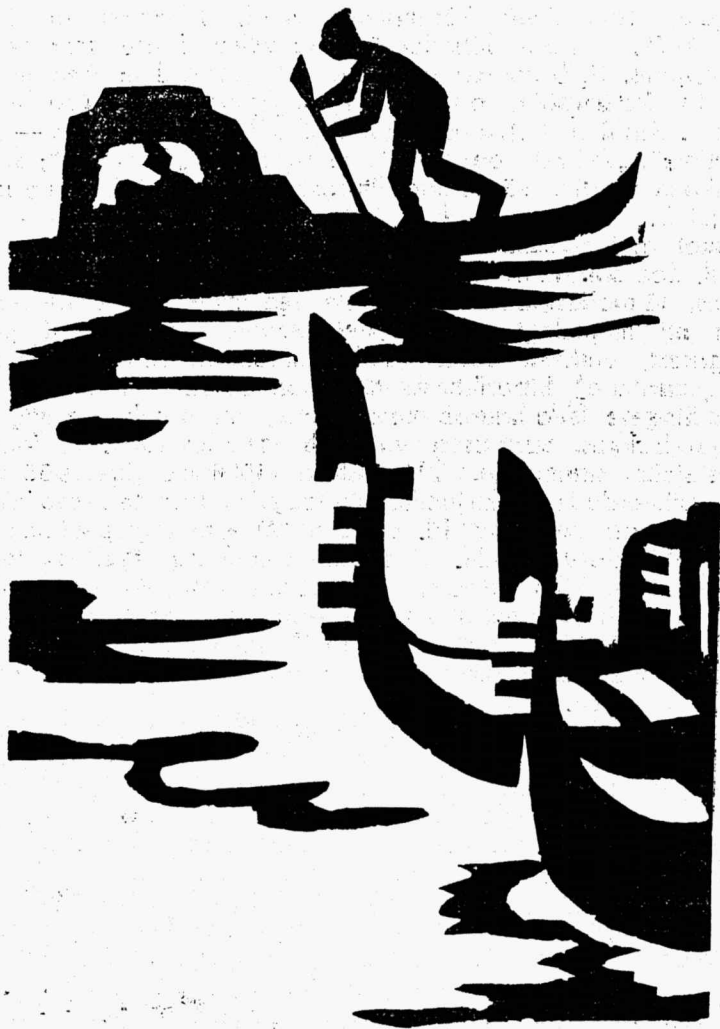
isikut, mis ongi õieti ta traagilise elu peapõhjus. Ta töövõime võib ajuti välja pursata, kuid siis on ka tööpinge ning plaanitsused ülevoolavad ning viskavad Villu igapäevase elu roopast. Parim vahend Villu iseloomu kujundamises oleks püsiv, järjekindel töö, kuid Villu ei saa siiski niikaugale. Ta eriline loomus veab teda „romantika“ teile ning otsekui karistuseks tabavad Villut elus järjekindlad hoobid. Ta ehitab kodutallu küll suure keldri, kavatseb põlde kivist puhastada, aga ta tööl pole positiivseid tagajärgi. Villule on töö mänguks, tujuks — isagi, kes hindab inimest esijoones kui töötajat, ei hinda Villut. Talu nõuab töökäsi, nõuab tegutsejaid, mitte unistajaid ja plaanitsejaid. Nagu Andres teadis, et tema kohus on kõigepealt tegutseda, töötada, isegi kui töö tempo ei lubaks enam mõteldagi, maa kohustab siiski, nii Katku Jürigi, nii külarahvaski hindab oma ligimest kui töötajat. Kõrboja Rein kui unistaja ihkab vähemalt teistelki tegusid, sest muidu ei saa teid, kus vanker „kõriseb sõites kui munakoorel“, ei saa ilusaid hooneid, lakkavaid põlde, ei saa isegi lõmitavat kivivaret seina äärest. Eevigi võidab lugejate sümpaatiat peamiselt oma töökuse pärast, mille tõttu ta suudab elatada ennast, oma ema, last ning mis teeb teda nii vähenõudlikuks teiste suhtes. Üldiselt tundub „Kõrboja peremehes“ siiski, nagu väriseks siin tegusid ihkav vaim ja otsiks vaid teostajat, kes jääb tulemata, või tuleb Anna otsustava ning tarmuka loomuse näol.

„Algas töö, algas eluaegne töö, algas töö, millest pidi jätkuma tulevastele põlvedelegi“ — nii algas „Tõde ja õigus I“ II peatükk. See lause on sissejuhatuseks romaani tegevustikule ning probleemistikule, sest eks läbi ju teost punase joonena võitlus tööga, eks ühenda see oma raami teose keskmisedki osad, mis arenevad kitsais, sumbunud linnaoludes. Puhas ning õilis, kangelaslik töö võib toimuda vaid meie kodumaa põlisel, kehval pinnal, kus liriseb soovesi, lamavad suured ja väikesed kivid ning kangekaelne umbrohi tõstab pääd. Andresele kui töötavale inimesele on töö elumõtteks tammsaareliku biosotsioloogilise maailmavaate kõrval. Teisiti on aga lugu Andrese üleaedse Pearuga. See mees peab elumõtteks üha leidlikumate krutskite tarvitamise. Töö on vaid lollidele, neile, kelle pea ei tööta. Siiski muutuvad Pearu vaated eluõhtukese lähenedes: ka Pearu hakkab aru saama tööst, mõistab, et ei tahaks siiski oma eluvaeva jätta teistele. Andrese elu ülesandeks on kasvatada lapsi, seda võimaldab aga vaid karm töö. Lastele tuleb luua kodu, mis suudaks neid kõita ja õnnelikuks teha. Andrese töö algus on kaunis nagu esimene armastus: iga kivi vankrile veeretades, iga uut vagu kaevates tunneb ta isesugust õnnevärinat. See on aga ainult algul. Kui töö on haaranud Andrese oma keerisesse, vaevab ta teda järelejätmatult. Lõppeks kaotab töö koguni oma mõtte, sest kaob eesmärk, mille poole tööga püüeldi: luua järeltulevale põlvele kodu. Lapsed ei oska hinnata tööd, mis on toonud vaid vaeva ja muret. Töö, mis oli kunagi Andrese jumal, ei lohuta teda enam. Romaani V osa toob ometi nii nukras valguses paistvale tööküsimusele leplikku ning õnnestava lahenduse: vana Andrese viimseks unistuseks jääb oma elutöö täitumine, ja kui see nii sünnib, võib vana töökangelane rahulikult uinuda. Selle lõpplahendu-

sega paneb T. tugeva punkti oma senikäsiteldud tööküsimusele: vae-
vaku töö kuidas tahes, väsitagu inimest surmani, viigu teda mee-
leitele — siiski tuleb loota pisikestki rahuldussädet oma tööst, töö on
siiski elu puhtamaid ideaale, mille poole tuleb püüelda hoolimata
ohvrest.

Kogu me maa hindab T. kui rahva- ja rahvuskirjaniku teeneid.
1936. a. püstitati Albu vallamaja ette mälestussammas „Tõe ja õiguse“
loojale ja tema ideist teostati väljamäelt viiva tee ehitamist ning
sillutamist. Järjekorras on kirjaniku kodukoha ümbruses asuva jõe
süvendus- ja alandamistööd, millele T. oli tähelepanu juhtinud. Nii on
näha, et kirjaniku teos on ka sedavõrd sügavasti mõjunud, et tegelikus
elus on astunud teostama kirjaniku ideid.

H. Paapst.

J.

M. Metsanurga teoste probleeme ja ideid.

Möödunud aasta novembris pühitses M. Metsanurk — kodaniku nimega Ed. Hubel — oma 60-ndat sünnipäeva. Meie lugupeetava kirjaniku sellisesse auväärsele ikka jõudmise puhul laseme oma silme eest mööda libiseda episoodilise pildi M. tusedast loomingust, vaadeldes ideid ja probleeme tema laiapiirilises kirjanduslikus loomingu.

Metsanurga teoste õigeks mõistmiseks on tarvis tunda tema eluloost neid momente millel on kandev ja kestev mõju tema hilisemale loomingule. Tähendame kõigepealt, et M. Metsanurk on sündinud 19. nov. 1879. a. Tartu lähedal Kärkna vallas Saare talu peremehe viimse lapsena. P.-Tartumaa soine maastik, metsad ja jõed, mis ümbritsesid ta kodukohta, on jäänud sügavaid jälgi õrnahingelisse noorusse. Kujukalt kirjeldab ta loodust oma külaromaanes — „Vahesaare Villem“, „Taavet Soovere elu ja surm“ ja „Soosaare“; see ongi ta kodukohamaastik, käsitledud lihtsuse ja südamlikkusega, mida ta neis kujutab.

Rasket majanduslikku surutust peab kogema M. juba oma nooruspäevil. See sotsiaalne miljö, milles karjaskäijast poisikesest sirgub noormees, täis edasipüüdu haridusele, see miljö on kandvaks keskkonnaks nii mitmelegi novellile, romaanile. Õnnestunud pääseda metsatagusest, vaigest väiketalunikuõhkkonnast Tartu linnakooli ja ühtlasi „suurlinna“ kárarikkasse ellu toimub suur muutus ka tõusva kirjaniku hinges: teda haarab alamustunne, mis mõjub otse ängistavalt.

Majanduslikult surutusest vabaneb ta alles 1903. a. Võrru algkooliõpetajaks saamisega. 2¹/₂-aastase töötamise järel pöörduv M. Tallinna, pühendudes ajakirjanikukutsele. Alamustunde kompensatsioonina on kergesti seletatav M. püüd rahvale midagi pakkuda, teda juhtida, talle elusihhi anda. See leiab rahulduse ainult osaliselt ajakirjandusekutses. Alles 1909. a. peale, s. o. pärast „Vahesaare Villemi“ ilmumist, kui oli järgnenud kirjaniku-tunnustus, võib M pühenduda täielikult loometööle, ja nüüd juba kirjanikuna, töötades praegugi Tallinnas vabakutselise kirjanikuna ja võttes aktiivselt osa kirjanduslikest suurüritustest.

Mida rahvale ütelda — see on pakitsenud juba kaua kirjaniku hinges, kuigi ei suutnud tükk aega kristalliseerunult välja tungida. Kuid oli idee, idee, mis enda ünber koondas kõik võimalikud vajalikud ained, välis endale ka tegelased, kes kannavad neid ideid, ja ideed võisid laiali laguneda. Juba esimesis jutes ja novelles on tsentraalseks osiseks idee, mille primaarsust võime aga niisama hästi leida ka tema viimaseis ja parimais romaanis. M-l on olnud alati ütelda ja ta ütleb veelgi, tulevikus. Seda kinnitagu juba fakt, et kaalukamad romaanid on pärit küpsest meheast, just viimaseist aastaist. Varasemas loomingu võib tihti leida ideed juba teose pealkirjas, näil, ironiline ja otsekohe tähelepanukõitav pealkiri „Isamaa õilmed“ viib lugeja

tahes-tahtmatult küsimuseni, miks just „isamaa õilmed“? Aga kirjaniku mõtteks on arvustava ja ironiseeriva pilguga käsitleda kasvatus puudusi ja nende tagajärjel noore neiu traagikat.

Vahel juhatab M. ideid otse kätte, näit. pealkirjas „Mistarvis?“ Peame ainult jätkama: mistarvis kõik see vaesus ja närusus, see kisendav ühiskondlik viletsus? Et M. ei suuda taluda valitsevat võimatut sotsiaalset surutust, mis valitseb külaühiskonnas, selgub „Vahes. Villemi“ motost Hiobi raamatust: „Vaata, ma kisendan, vägivald sünnib mulle, aga mulle ei vastata, ma hüüan ja ep ole kohut. Oh, et mu kõned saaksid üles kirjutatud! Et need raudoraga ja igavesti kalju sisse saaksid raiutud!“ Eks kõnele see moto juba iseenda eest, eks väljenda see täpselt ja kõikehaaravalt kogu sotsiaalse reformide tarvilikkust!

M. viha on suunatud „orjade“ vabastamisele. Ta ei luba „saalanaatele („Valge pilv“) s. o. rikastele kinkida“, aga veelgi vihase on ta „orjade“, kes end ise alandavad. Üleliigne alandlikkus olevat alati halvem uhkusest. Parema tuleviku ja elutingimuste paranemise eest tuleb võidelda kõigepealt neil, kelle õlgu rõhub murekoorem. Nemad ise nõutagu endale elamisväärsed elutingimused.

Huvitav on asjaolu, et M. näeb majanduslikult kindlustatud positsioonel seisvaid inimesi moraalselt julmade ja õelatena. Et majanduselus peituvad puudused on siin domineerivaks teguriks, seda M. oma esimesis jutes ei rõhuta. Hiljem, 20-ndate ja 30-ndate aastate vahel, algab M. uus võitlusperiood, milles parandusettepanekuina esineb ka, tingituna M-le näivaist otseseist puudusist valitsevas majandusstruktuuris, reform kapitalistlikus korras, kuid M. ei muutu marksistiks selle sõna otseses mõttes. Sünnipärase dispositsiooni tõttu jääb M. truuks väiketaluniku mentaliteedile. Asudes kirjeldama linnaühiskonda näeb M. ka siin diferentseerunud rahvaklasside teravaid vastuolusid ja ebavõrdsust, kusjuures tugeva selgrooga ja moraalselt kõrgemal seisvate isiksuste puudumisel pole võimalik ka siin parandusi läbi viia.

A. Annist leiab, et M. käsitleb küll tublisti avaramalt kui teised kirjanikud 20-ndate aastate intelligentsi sotsiaalseid taotlusi ja revolutsioonitsemiste karilejooksmist, ta pole siiski me töölikirjanik marksistlikus mõttes. Kr. Raudma isikus on M. veendunud, et sotsialismi pole võimalik teostada isikuil, kes revolutsioonitsemistes on tõusnud esirinda, kes revolutsioonikeerises püüavad luua „ideaalset“ maailmakorda. Võrreldes revolutsioonilist kommunisti kibuvitsaga, toob Raudma päevavalgele maksismi saatuslikuma puuduse: vilja asemel kannab kibuvits okkaid — sotsialism võiks vahest kehtima pääseda majandusliku arengu protsessina.

Optimistlikumaid puhanguid toob „Valge pilv“, kus vana Verihurm näeb revolutsioonis Jumala läkitust. Tema seisukohta võiks võlta kokku lauluvärsis: „Mis Jumal teeb, on ikka hea, Ta tahtmine jääb õigeks...“ Mässulgi olevat oma kõrgem mõle. Nii ei suuda ei sõda ega ka poegade surm viia roopais välja kindla usuga vanameest, kelles avaldub sisemist väärikust ja kes leiab, et „oleme väikesed

inimesed, meie asi on teisi teenida. Ainult kokku peame vahel hoidma ja ausaks jääma.“

Vastukaaluna „südametuule kapitalistidele“ varasemas loomingus esineb 1930. a. ilmunud romaanis „Fr. Anaste & Pojad“ suurkaupmehe poeg Joosep hoopis positiivses valguses. Meistertikult kirjeldab siin M. moodse linnatõusikluse varjukülgi. Kord-korralt näeme küll puhuvat endisi tuuli, et „praegune maailmakord on kui hobusekronu, jõuetu ja lombak“ või „midagi on mäda meie ühiskonnas“. Kuid kuidas seda ühiskonda muuta paremaks, ideaalseks? Eri kihtidest isikud asuvad sellas küsimuses erinevail ja vägagi vastupidiseil arvamusi. Kui ideeline kommunist näeb ainult mäterias seda elementi, millele tuleb rajada see uus ja parem maailmakord, siis vaimuaristokraat lähendab, et „kõik, mis pole rajatud vaimule, variseb varem või hiljem“. Ja rahvuslane kaitseililane annab „sünleesi“: „Meie ülesanne on ehitada oma maja, mitte maailma!“ See näibki olevat õigeim tee: luua oma kodu. On tõesti kurb ja täiesti mõttetu viriseda, et meie pole suurriik, ja oodata hinnangut mingi omaduse järgi, mida meis ei peitu. Ja kuigi iga inimene tahab olla omeli midagi, on tarvis sangarimeelt — „olla ei midagi, olla väike inimene“. Ja mis puutub maailmakorda, millele M püüab anda ideaalset vormi ja mis siiski tahab jääda probleemiks kauemaks ajaks, siis see võib muuluda paremaks ainult „inimese enese paremaks muutudes“.

„Andke mulle ideaalsed elemendid, ja ma loon ideaalse ühiskonna!“ — see Pikasilla kogemus toobki lahendust küsimusse. Pole sugugi oluline Pikasilla arvates, kas valitseb riigis vaba- või kuningriiklik kord, tähtis on vaid selle riigi koostis, s. t. rakukesed — inimesed, kellede seisundist oleneb kogu organismi — riigi — heaolu.

Ja mis tuleks meil parandada, mida teha oma kodu ülesehitamistöös? Vastused on tihtigi rabavad: kõik suvitajad, tööjõulised muidugi, peaksid kulutama oma vaba aja ja jõu jõudemaa ülesharimiseks ja soode kuivatamiseks. Mis nad muidu kuursaali ees vedelevad (!)!

Ja Joosep jõuab otsusele — rongil on ta sõitnud läbi rabasoist, mis meil veel kuivatada, harida, viletsaist elamuist... kivirikkaist põldudest... — kui see meenub, siis ei mailse välismaa-vein. Siis tead, et seda pole õigus juua. Siidmantlid, apelsinid, välismaa-veinid, mis on ostetud kalli raha eest, teevad passiivseks meie kaubabilansi. Nende tarvitajad on parasiidid meie rahva organismis. Meil ei tohi aga parasiite olla! Meil peab igaüks viljelema, töötama, igaüks peab oma koormat kandma. Aga kellel on liiga raske, seda peame aitama. — Nagu näeme, tõstab M. esikohale siin töö-idee, loomingutarbe.

Sotsiaalse olukorra primaarsust näeme ka ajaloolises romaanis „Ümera jõel“, kus vanemana on Velloh lähendada nii paljugi sotsiaalseid küsimusi. Sotsiaalne olustik näib olevat kogu rahva poliitilise struktuuri, usundi, moraali ja vaimse kultuuri alussambaks, millele eespoolnimetatud on vaid pealeehitiseks. Sotsiaalne võitlus ühelt ja rahvuslik võitlus teiselt poolt moodustavad teose sisu, kuna tsentraalsündmuseks on eestlaste suur võit lätlaste, liivlaste ja sakslaste üle Ümera jõel a. 1210. See on üks eellugusid kulminatsioonile —

20.—23. juun. 1919. a. Võnnu lahingule —, millega keerasime uue ja puhta lehekülje ajalooruumat, mida oleme täitnud oma, s. o. puht-eesti sisuga. Mis Võnnut piirates ja Ümera jõel jäi saavutamata, see näis põlevat tulena tuha all, et võimsalt välja purskada seitsme sajandi pärast. Rahvuslikust ühtekuuluvustundest hõõgub see romaan, mille tulipunktiiks on: kui eestlasil jätkub üksmeelt ja kõik astuvad ühiselt, nagu üks süda ja üks hing vaenlase vastu, siis purustame ka ülekaalukama vaenlase.

Vello kõne on otsekui programmiks eelolevaks tegevuseks: „Aga mõnigi kord võib tulla niisugune päev, kui aga mehemeel meis ei kustu... Oelge kõigile, et rüütleidki võib võita, kui tuleb kokku vahvaid mehi igast kihelkonnast... Minge koju, igaüks oma töö juurde! Kui aga jälle puhub sõjapagan, siis võtame mõõga ja rulteme lõuna poole. Kutsume kaasa kõik, kellel mehesüda rinnus... Kus on mehel ilusam surra kui mõökade möllus...“ Eks ole see programm meile lähedane ka praegusel raskel ajal.

Tähtis on ka juht — siinjuures vanem. Ilma vanema juhtimiseta on aga suurgi maleva kui „pudenenud pärnaõied tee ääres tuulise ilma — iga kerge puhang pillutab selle, ja jälgegi ei jää järele“.

Juhi kohale pretenderija olgu varustatud kõigi vajalike omadustega; olgu teadlik sellest, kuidas peab toimima teatud momendil ja miks just nii. Pehmuse ja lahkusega ei saa alati valitseda. On olukordi, mis nõuavad ka „kõva käit“. Oma tegevuses olgu juht sirgjooneline. Tarbe korral tuleb ka vanemal toetuda tarkade nõuandeile, kuigi nad ise on otsustusvõimelised ja arukad. Aga suurelki kuningad kuulavad nõuandeid: ei tee tarkus targalegi liiga.

Kui sotsiaalsed küsimused on probleemistikus primaarse, siis sekundaarse tähtsusega, kui mitte samaväärsed, on usuprobleem. M-a vanemad olid usklikud taluinimesed, eriti ema, kes alati manitses lapsi jumaladena kuulama. Muusikat olevat M. kuulanud kirikus alati meelsasti, jultuse eest olevat ta aga alati põgenenud (M. enda teateil). Hilisemal ajal olevat M. sageli juurelnud ristiusu ja üldse usundi-filosoofiliste küsimuste kallal.

M. on usuküsimuses juurdlejaid ja kriitikuid. Ta leiab, et Jumalal pole inimest tarvis; aga inimene ei saa elada Jumalata — surra on veelgi raskem

Usuprobleemi tähtsus muistsele eestlaste juures 13. s. ilmneb romaanist „Ümera jõel“. M. laseb Vellol tõsiselt kahelda ristiusu õpetuse õilsais eesmärges. Ristiusu Jumal on kõikjalviibiv, kõikejuhtiv — Tema tahmata ei lange juuksekarvigi peast, järelikult: Tema juhitud on ka kõik hirmsad liivlaste, lätlaste ja sakslaste sõjaretked. Ja need on Jumala meelepärased? Võiduga Ümera jõel kogeb Vello, et „rist ei kaitse rüütleid ega ristivesi lätlasi, sakslasi, et meie jumal ei ole nõrgem nende omasi...“ Tema arvates võib ristiusku uskuda ainult see, kes on vilets ja nõrk; kel pea on selge, see ei usu...

Ristiusu põhiolenumust ei suuda Vello absoluutselt mõista: ta näeb ainult selle välist, puhtformaalset külge ja õpetusekandjaid endid. Ja just viimased hävitavadki ristiusu õige mõistmise Vello hinges.

Illustreerigu seda kaupmehe kui ristitu „selgitus“: „Ainult mõni tilk vett ja kõik selle isa, poja ja püha vaimu nimel! Aamen takka oltsa ja valmis! Ainult maha ei tohi pesta, siis on vägi väljas ja mängu tuleb uuesti alata...“

Usk ise kui niisugune on kindel ja kõigutamatu, aga selle usu kandjad — need langevad M. halastamatu sule noolerahe alla, nende pihta langeb süüdistusi. „Lõppeks on üks jumal, nagu üks päike, üks taevast ja üks maa. Aga miks kuulata selle paatri korrutusi. Paater külvab, rüütel löikab — söövad aga üheskoos. — Usk annab inimesele hingerahu, meelekindlust, rõõmu ja rahu Issandas ja Jeesuses Kristuses, — seda esitatakse Leini isikus. Ainult armastus osutub tugevaimaks: amor omnia vincit — Lembi kehasuses, sest Ümera võidust on lemagi kogenud, et eestlaste paganausu jumal on eestlasile lähedal ja aitab neid. — See on risli- ja paganausu -probleem 700 a. tagasi.

Aga tänapäeval? Tänapäeva inimesel puudub meelekindlus ja hingerahu. Tsivilisatsioonisaavutused on lõhestanud ta hinge, viinud eemale tõelisest Jumalast, ja inimene püstitab nüüd endale ebajumalaid — isamaa, evolutsiooni või teaduse näo!. On tarvis inimesi, kellel oleks vastav elamus, elamus, mis lähendaks neid seeläbi Jumalale, ja kes kuulutaksid siis kõigile vähemalt niisama julgesti kui need, kes on alles jumalaotsinguil, oma tõekspidamisi. M. soovib, et ema peaks noori juhatama õigele teele, ja juba nende lapse-eas.

M. on kindel Jumala eksistentsis — „parimaist ja kaunimaist kavatsusist tõmbab keegi kriipsu läbi, et näidata inimese piiratust, naeruvääristada ta võimeid.“ M. piitsutab valevagadust. Jumalasona kuulutajad on küll seatud hingekarjaseks, aga ilma sisemise kutsumuseta. — kutsutud, aga mitte valitud. Tänapäeva usuvalu leiab detailse käsitluse romaanis „Kutsutud ja seatud“, kus autor leiab, et viga peitub ka tänapäeva kirikus endas. Kuigi oleme vabanenud autoriteetidest (aga mitte täiesti), eksime siiski dogmade rägastikus. Oleks vaja kiriku reformi, mis muudaks kiriku tänapäevale vastuvõetavaks, põhjamaiseks, on tarvis jõuda elava usu rüppe. Oleks tarvis, aga Päivilist ei saa reformaatorit.

Oieti kogu oma latapiirilise loomingu vältel on M. tegelnud usuprobleemidega, jäädes aga siiski jumalaotsijaks.

Olen käsitelnud seni probleeme ja ideid ikka üheskoos. Olen teinud seda põhjusel, et M-l on alati midagi ütelda, ja idee ta väljendab mitmesuguste probleemide vaatluse ja käsitlusega. Probleemesse ei too M. alati lahendust, jätab nad tihti lahtisiks — idee seejuures ei kannata, idee tõuseb ikka esile. M. juhib oma pilgu ikka sinna, kus on vaja reforme. Õigustatult A. Adson nimetab teda „kohtumõistjaks, salvajaks, võitlejaks“.

Ja M on tugevamaid tõe ja õiguse eest võitlejaid A. H. Tamm-
saare kõrval. „Epus“ veendub M., et „tõde on lõppeks lähtekoha küsimus“. Vahesaare Villem võitleb, „kõige ihu ja hingega“ tõe ja õiguse eest, mis jääb aga saavutamata. Kus on õigus? Kohtumõistmiseski ei saavutata õigust, kuigi kohus peaks olema absoluutselt erapooletu. Aga siingi on kaaluvaks ja mõjuvaks faktoriks raha,

autoriteet, advokaadi seltskondlik seisund, kuulsus, suur minevik — need seadused kehtivad ka justitia riigis. Maksa oma kõvad rahad, siis võidad sina. Advokaat pingutab nii, kuidas maksad. Vaimustus ei aja kedagi õigust kaitsma.

Agaga see pole õiglane, et ajalugu kõneleb ainult suurist väepealikuist ja nende amor patriae'st, et neile püstitatakse mälestusmärke; omeligi väike reames on armastanud isamaad niisama paljaval, ohverdanud isegi oma elu, aga temast ei kõnele ajalugu, talle ei püstitata isegi rist! On tõesti tarvis sangarimeelt, et olla mitte midagi... Niisugune on M. seisukoht õiguse ja õigluseküsimuses romaanis „Fr. Arraste & Pojad“.

M. käsitleb elulisi probleeme: pärimusküsimus ja õdedele vendadele nende osade väljamaksmine, käsitletud „Vahesaare Villemis“, on aktuaalsed tänapäevalgi. Linnaelu negatiivsusest ja maa positiivsusest kõneleb M. milmes teoses, asudes seisukohal, et linnaelu omab inimesile halvavat mõju; eriti tugeva kriitikaga käsitleb ta linna vaimset palel.

M. näitab, et ideaale on elus nii palju, aga ainult vähesed neist võivad olla tõelisteks püüdlusobjektideks. Isik olgu tugevam mõllest, ideist. „Ainult mõtestatud elu on inimeseväärne elu, mis rajab ühllasi ka ühiskonna alused.“

M. Metsanurk on meie parimaid ideekirjanikke, kelle mõnetuhandleheküljeline looming täidab aukartust äratava osa eesti kirjanduse varasalves, kes käsitleb ikka eluküsimusi, tõstab aukohale töömõtte.

Võime loota, et meie lugupeetav kirjanik jätkab senise hoo ja raugematu tempoga oma romaaniviljelust, et suurendada meie kirjanduse paremiku niisama lüsedate teostega, nagu oleme senini harjunud saama M. Metsanurgalt.

Rinaldo Nurm.

Lapsed romaanis „Tõde ja õigus“ I.

Me tunneme väliskirjanduses terve rea südamesooje laste-elu kirjeldusi ja meegi kirjanduses pole see ala puutumata. Ka Sammsaare on pühendanud lastele „Tõde ja õiguse“ eelmise raamatu lõpu ja üsifikuid kohti järgnevais andeis, mis eesti talulapse mängude ja hingeelu kirjeldustena on jäänud ületamatuks. Need kirjeldused pole küll nii lüürilised kui Tolstoi' laste-elu kujutused kümnetoalistel mõisamajade taustal, või sügavamõttelised kui France'i autobiograafilised stitsid, milledest peegeldub tulewane skeptik, aga neis on palju ülireaalsust ja karjapoisi unistuste maalähedust. Sammsaare laste-elu kujutused on otsekui kaetud ühetoonilise ja halli reaalsuse linnuga, kust eraldub ebaääraste kujuna midagi suuremat taotlema Andreku draamaatiline kuu. Siin on wifatud karjapoisimurede ja rõõmude tagaplaanile erandinimese warajane kujunemine, mis areneb wõitluseks enne kõike iseendaga ja

milles on palju vähem helgust ja sentimentaalsust kui Euglase samuti õrnahingelises Illimaris. Kuid Illimaris kõneleb esteet, wastandina Jndreku loomusele, milles näiwad juba wara peituwat isalt päritud ideeõsingute sugemed ja pärastine rahu resignatsioonis.

Jndrekus peitub midagi suure püüdluse müsteeriumist. Tema hell ja unistuslik loomus panewad teda kannatama kaaslaste loomapiinamise pärast ja pika waitse kannatamise järele langeb ta äkki teise äärmusse, raewu, mille tagajärg. kogemata ema tabamine kiwiga, jääb talle piinaks kogu eluajaks. Suwitawaim ajajärg Jndreku elus algab jõuludõhtuga kirikus, milles Jndreku wiirastuslik joobumus Õnnistegija kannatajakujust on otsekohene eelmäng ta kohtumisele Miihiga, mis laseb teda „äkki mõista Liisi ja Joosepi lugu, isa ja Liisi riidu, Liisi ja Maretari arusaamatuid kõnelusi ja nende imelikke näoilmeid“. See on murde-ea algus, millal teda huwitab kõik, mis oli arusaamatu, wiirastuslik ja erutaw. Kooliõpetaja wend toob talle salapärase „paawsti“ — raamatu, mille sisu mittemõistmine tekitab Jndrekus kire raamatute kaudu tungida elumõistatusse, mille ähmast mõistet ta kuidagi ei suuda formuleerida. Kodus puutuwad ta näppu õdede salajased raamatud ja Jndrek hakkab nägema kõige mingilt jällegi uduselt, kuid kõikehaarawalt mõjuwõimfalt waatepunktilt Inimeste ja loomade elu on täis kummalisi saladusi, millede aimamisi mõistmises on walu ja rahuldust. Sellega on Jndreku elutee määratud, ja waitfelt kaob ta koolilinna õppima seletust kõigile neile saladustele, mis panid kammitsaisse ta warase nooruse mängu- ja jooftuenergia. — Jndreku draamatiline areng, mis on, kujutatuna doostojewskiliku müstikaga, sümboolsetes eesti haritlastkonna arengulooks ja Tammsaare enda autobiograafias, mängib pisimurede ja rõõmude taustal.

Jndreku wennad-õed ja Pearu noored moodustawad omaette lapselikku maailma. Wõtkem kas wõi karjapõlwi. Karjajena ihaldati midagi enneolematut, mis haaras kogu karjapoisiliku olemust, olles terweks nooruslikuks rõõmuks lihastepingutusest. Raselatwadega wibutati kõrgustest, mis näisid kohutawad, ja lasti tuult wihiseda südame all; kraawihawidele weeti filmuseid kaela käte wärisedes ja südamete pekstes, jalgades imelik nõrkus. Noorusliku hoolimatusega piinati loomi ja wõib-olla weel rohkem neid, kes loomapiinamise pärast kannatasid, sest oli ka niisuguseid. Ehitati miniatuurtalustid ja aimati järgi Mäe ning Oru tülitid: männikäbidest pudulojused põhjustasid oma seiklustega üle neile määratud piiride kohtuskäimisi ja trahwimaksimisi kasekoorega, millel olid numbridki peal. Aga päris tülitid, kui neid naabertalude laste wahel teinekord juhtub, lahendas alati hää sõna odrakarastiga tõsise lepituse kinnituseks. Oli ka saladusi, mis pakitsesid südamel kui tulised kerisekiwid: — „Kas emale wõib rääkida?“ küsis Liine. „Emale wõib,“ wastas Liisi. „Siis räägime salaja emale,“ arwas Liine, sest muidu ei wõinud ju, sellest pidi tallelegi rääkima. Saladused mängiwad tõigi Margamäe noorte elus suurt osa; Jndrekul on omad unistused ja teistel jälle omad teod, millede warjamine on täielik ainult ühe usaldusmehe, tawalifelt ema, kaasteadmises. Sihti kerkiwad arutlusaineteks tähtsamadki probleemid — kas warestel on õigust hakkide pesadele ja kas rehetärawale pandud redel ulatub taewa —, kus otustajaks jääb sagelt

waidlejate keheline fangus. — Ei puudu ka wärwingult lüürilisi epi-
soode. milledest ilusaim on Karja-Matu unistused karjawarawa najal
suwistepühal, mis on tema suur „tähtis päew“ ja mis nurjub kiriku-
pastelde puudumise tõttu. Warawale najatunult ditsewa toominga all ei
näe Matu kewadet, waid kuuleb fauget kirikufellade kõma, mis on
hoopis wägewam ja pidulikum kui üheainsa kella helin tema ema
matustel.

Lasste ülemeelikud wallatlused, lumehanges püherdused ja karjamaal
jooksmised on ilusaimad kohad „Tõe ja õiguse“ esimese raamatu rängas
töömurdmise õhkonnas, mis nõuab ohwriks Krööda elu ja kiwistab
Mari naeratuse. Uga kõigist neist lasste piiselumisist kaswab välja
omapärasena Jndrefu elutee, mis mattes teised lapsed oma warju, jätab
nende toimingud siiski wäljapaistwalt südamlikuks ja sügawaks maalaiste
elu kujutuseks.

S. M. R.

Thomas Moruse „Utopia”.

Seadlikuma ja teoreetilise põhjenduse sai sotsialistlik liikumine alles
19. sajandi 1. poolel Inglise ja Prantsuse tegelike majandusmestte ja
asjasthuitatud teoreetikute poolt. Siit lewines liikumine hiljem teis-
tessegi maadesse. Sotsialistlike õpetuste järgi peitub sotsiaalse willeksuse
pääpõhjus maa ja kapitali kuuluwuses üksikisikuile. Seepärast nõuab ta
tootmiswahendite otstaliseerimist. Iga ühiskonnaliige on kohustatud
ühiskondlikust tööprofessist osa wõtma, töd saadus jagatakse wõrdselt
kõigi ühiskonnaliikmete wahel. Graomand oleks kas täiesti kaotatud
(kommunism) wõi tunduwalt piiratud kas maagraomandi (agraarsotsia-
lism) wõi kõigi tootmiswahendite sotsialiseerimise kaudu.

Sotsiaalne kord ja sotsiaalsed küsimused on tänapäewa riigi tera-
wamaid ja ühtlasi tähtsamaid küsimusi. Riigid on muutunud katseobjekti-
deks nad peawad läbi tegeima mitmed muutused, et lõppeks leida õige
tee. Juba 15. saj. algul tõusid päewakorrale sotsiaalsed probleemid.
See oli aeg millal Euroopa riigid elastid läbi raskeid ja wapustawatid
kriise. Muhi teid ja meetodeid püüdis leida Machiawelli oma „Principe’iga“,
Frasmus „Institutio principio christiani’ga“ ja lõppeks Thomas Morus
„Utopia’ga“. Suwitawaim neist teoseist on wiitane. See on fantaasia-
kujutelm ideaalsest kommunistlikust riigist, milles on kõrvaldatud kõik
tänapäewa riigikorra pahed. Autori arwates poleks ühelgi riigist tarwis
kuningat ega walitsejat. raha, seadusi jne. Ilmumisel äratas „Utopia“
elawat huwi kuigi see raamat paelub lugejat weel tänapäewalgi. Siiski
peame temasse suhtuma teatud ettewaatusega peame käsitsema teda tolle
aja seisukohalt sest tänapäewal on waated ja seisukohad palju muutunud
ja see, mis tol ajal näis kättesaamatu unistusena, ideaalina, on meile
juba ununenud saawutis.

Parlamendi esindajana ja Londoni kohtunikuna oli Morusel palju tööd, kuid siiski jätkus tal aega armastatud teemade uurimiseks. Kriti meeldisid talle poliitilis-filosoofilised probleemid, mida ta hiljem kasutas oma „Utopias“. Tõuget oma suurteose kirjutamiseks sai Morus Erasmi samalaadsest teosest. Oma teoses kirjeldab Morus Ingliseaard arwustab sääl walitsewat olukorda ja püüab leida lahenduse kuidas Ingliseaard tuleks ümber kujundada eeskujulikult, ideaalselt riigiks. Päästjana lasseb Morus ilmuda kuningas Utopusel, kes wiib Inglisemaal läbi wajalikud muudatused. Et riik kujuneks tõesti ideaalriigiks, tuleb teda täiesti isoleerida teistest riikidest, et täielikult puutumataks jääda nende mõjutustest. Rõige kergemini on selline isolatsioon muidugi teostataw saarel. Ideaalriik Utopia on niisüüis saareriik, mille läbi nõõd on umbes 200 miili. Saarel leidub palju häid sadamaid, kuid karide ja salalike kaljude tõttu on maandumine saarel raske. Nii on saar juba looduslikest olukorrast tingituna kaitstud soowimatute sõjastungijate ja välismõjude wastu. Saarel asetseb 54 linna, mis on üksteisega enamwähem sarnased. Linnad on saarel paigutatud nii, et nad asetsewad üksteisest päewamarsi tee kaugusel. Igal aastal peetakse saarel koosolekut, millest wõtab osa 3 isikut igast linnast. Linnad on ümbritsetud kõrge müüriaga. Majad on linnas tawalisesti kolmekordised ja lamedate katustega. Iga maja juurde kuulub ka aed, kus pannakse eriti rõhku suurejoonelisele lillekaswatusemale. Huwitaw on see asjaolu, et majadel pole pärisperemeest, nagu meie oleme harjunud nägema. Erwarandust pole selles riigis, kõik warandused ja tarbed on riigi omad. Seda wõiks wõrrelda praeguse Wenemaa riigikorraga. Utopia elanikud wahetawad maju iga 10 aasta tagant, wahetus toimub loosi teel.

Iga linn on jagatud 4 wõrdsesse osa, iga osa keskel asetseb turuplats. Turult ostetakse toidukraami waid ühe päewa jaoks, sest muret homse päewa eest utoopilises riigis ei tunta. Väljaspool linnamüüre asuwad eeskujulikud haiglad, kus töötawad parimad eritead'ased arstid. Haiglad on nii ruumikad, et nad kujutawad iseenest wäikesi linnu. Haiglaorraldus on nii eeskujultult läbi wiidud, et tõepoolest tänapäewalgi pole jõutud selle tasemeni. Haiguse korral on iga kodanik kohustatud haiglasse minema. Haigeid koheldakse wäga südamlikult ja nende seisundit püütakse igati kergendada. Haigeid, kelle surmas ollakse kindel, trööstitakse ja neile antakse nõu end tappa. Snesetapmine on sel juhutamil wahwuse ja autunde tunnuseks. Selline lahendus haiguse korral on melle, tänapäewa inimestele, wõõras ning kõlbeliselt seisukohast täiesti wastuwõtmatu.

Rui keegi utoopilise riigi elanikest tahab külastada oma sõpra teises linnas, siis peab ta selleks wastawa loa hankima. Ta saab kaasa weel paar hãrgi sõiduks, orja teenijaks ning juhiks — ja sõit wõib alata. Utoopialased on wäga külalislahked wõõraille, kes juhuslikult on nende riiki sattunud. Suwiga kuulawad nad külalise jutustust wälismaailmast, sääljuures on nad õnnelikud, et nemad on sellest maailmast täiesti isoleeritud.

Utoopilises riigis walitseb wõimalikult primittiwne agraarne majapidamisworm. Selle täielikus läbiwiimises näeb Morus fogu riigi õnne

alust. Siin walitseb üldine töökohustus, töötatakse 6 tundi päewas. Tööpäew on seepärast nii lühike et utoopialaste seisikohast töö ei tohi täita fogu elu. Weel tänapäewal oleme sellest nõudest kaugel Paratamatult peab enamik inimesi töötama suurema osa päewast, et hankida elatistraha. Utoopias on töö waid abinõuks millegi parema saawutamiseks. hariduse ja kultuuri edendamiseks. Inimesel peab jääma aega ka oma isiku täiendamiseks, nii waimselt kui füüsiliselt. Põllutöö sooritatakse ühiselt. Igale linnale kuulub teatud osa põllumaad, mis on jaotatud 40 töölise wahel. Iga tööline peab 2 aastat põllul töötama Töötermini lõppedes võib ta siirduda linna, kust uued töökaed asemele tulewad. Nii toimub fogu põllutöö. Kui sellelegi meeldib maaelu enam ja ta ei taha linna minna võib ta wastawa loaga edasi töötada.

Mitte kõik elanikud ei tööta ühepalju. Morus teeb wahet „haritud klassi“ ja „rahwa“ wahel. Esimene liik peab töötama ainult 6 tundi, „rahwas“ aga rohkem. Pääle nende 2-e rahwaklassi tunneb utoopiline riigiford ka orje. Wiimased koosnewad peamiselt sõjawangidest ja roimareist keda wähese raha eest ostetakse teiste rahwaste käest. (Kuiigi Morus nõudis, et igasugune suhtlemine teiste riikidega latteks ei suutnud ta seda siiski täielikult läbi wiia.) Pääle tawaliste tööorjade, kelle õlul lasub suurem osa tööst, on weel kõrgem klass orje. Need koosnewad waeleisist, kuid töökaist inimesist, kes on wabatahtlikult astunud sellesse sotsiaalsesse klassi. Nende töökoorem on tawalise orja omast vähem. Nii näeme, et isegi sellises utoopilises riigis ei suudetud hoiduda klassiwahedest.

Ka ei suuda Morus lahendada küsimust kuhu panna inimesi rahwarwu tõusu puhul. Väljaspoole saarepiirkonda ei saaks elanikke saata, sest sellega rikutaks utoopilise riigi farme seadusi. Maa päriselanikud, kes enne utoopialasi olid saare peremehed, on sunnitud wiimastega ühinema või kaugemale sisemaale minema. Päriselanike all mõtleb Morus shweitslasi kes on pidanud siirduma järjest kaugemale mägedesse et uustuluukaile teed anda. Kolonisatsioonipoliitikat wõime wõrrelda Jiri omaga, kus see oli tol ajal tõsiseks küsimuseks.

Utoopialased on loomult rahulikud inimesed. Seepärast tauniwad nad sõda kui ühistonna „paistet“, mis muutub hiljem teistegi roimade põhjusteks. Sõda wihatakse fogu hingest kuid siiski ollakse ette walmistatud ta wõimalikult puhkemiseks Sõjalist õpetust jagatakse nii meestele kui naistele. Saareelanikud peawad häbitse, kui keegi läheb sõtta endale kuulsust otsima. Utoopialased on nüwõrd õrnahingelised, et nad alustawad sõda ka siis, kui nende sõpradele tehakse ülekohut. Sõjas jälgiwad nad waid ühte eesmärki: karistada waenlast nii rangelt, et ta tulewikus ei julgeks enam sõda alustada. Sõdureits tarwitatakse kaugel mägedes elawat harimatut ja metsikut rahwast, kelle liikmed on nõus hää tasu eest wõitlema utoopialaste waenlastega. Sellised ostetawad sõdurid wõitlewad aga selle partei eest, kes neile rohkem maksab. Sageli juhtub sedagi, et ühe perekonna liikmed sõdiwad waenlasina üksteise wastu. Palgawäe purustamise järel tuuakse wälja oma wägi. Sõdurit saadab sõjas fogu ta rohkearwuline perekond, kes wõitleb perekonna-

peaga külge külje kõrval. Sõjamees ei tunne mingit hirmu surma ees, sest ta teab, et ta perekonna eest hoolitseatakse hästi. Tänapäeva sõdur ei saa nii rahuliku südamega surra, sest tahtmatult tekib küsimus: mis saab perekonnast?

Laagriisse jäädes ümbritsetakse see kõrge mullawalliga, mille ehitamistööd võtavad osa kõik sõdurid, välja arvatud vahipostil olevad tunnimehed. Võidetud waenlasti koheldakse hästi, võidetud maa-alad võetakse kätte alla, hoolitsedes selle eest, et viljapõlde ei tallataks ega asulaid ei hävitataks. Tänapäeva sõda on, võrreldes utoopialaste omaga, palju julmem ja metsikum, kus püütakse meelega hävitada wäike linnu ja rahulikke külasid. Utoopialased karistawad surmaga ainult võidetud rahwa riigipääd, sest nende arwates on riigijuhth ükfinda süüdi fogu rahwa kannatuses.

Utoopilises riigis tegutsed kohus väga karmilt. Iga vähemagi roima kaatmisele järgneb surm. See julm karistus on seletataw sellega, et toofordne wilets sõtsiaalne oluford Inglismaal soodustas igasuguse pahelise elemendi tekkimist, eriti tööliste hulgas, keda lordid ja rikkad mõisnikud oma kohalt välja ajasid niipea kui töölistes haigestusid ega saanud enam edasi töötada. Sageli sattusid töölistes tänawale ka mõisniku surma puhul. Ometi oli tööline mõisnikule raudwaraks, kelle najal püüis fogu ta majapidamine. Peawarjuta töölistes pidid häda sunnil warastama, et elu sees hoida. Eriti wiletsaks muutus aga tööliste seisund lammasste kaswatuse hoogustumisega. Lordid olid leidnud selles uue rikastumishahendi. Põllud ja niidud muudeti lammasste rohumaaks. Külade kaupa häwitati wäiketalusid, et ruumi anda lammasstele. Isegi waimulikud hakkasid lambaid kaswatama. Nii „sõit“ lammas Inglismaal tööliste tema fenifest elukohast välja. Mõisnikule töi lambakaswatus suuri lisatulusid. Willa turuhind oleneb täiesti neist. Nad müüsid willa siis, kui hind oli soodsaim, ajades nii kokku suuri warandusi.

Töötuse- ja tööpõlgurite-probleemi lahendab Morus sellega, et ta saadab töötud massid sundforras kerjusemunfadena, =nunnadena floostreise teenima.

Riigiwaltitseja kohta nõuab Morus määrust, mis keelaks tal foguda oma isikliku warandust. Ta peab aga hoolitsewama selle eest, et ta alamad oleksid rikkad, sest kuningal ei sobi waltitsewama kerjuste üle. Seaduse järgi tohiks waltitseja hoida waid tuhat naela riigikaswas Rahwa keskel peab waltisema ühediguslus. Kuidas sellist riigisüsteemi kehtima panna, sellest Morus paraku waitib.

Nagu eespool mainitud, on iga kodanik sunnitud õppima põllutööd. Peale selle peab igauks õppima endale weel mingi ametiala, välja arwatud rätsesepa- ja õmblejaamet, sest riideid walmistatakse perekonna poolt kodus. Tööforraldus on sitn tõesti hästi läbi wiidud, ükski isik ei saa laiselda ega tööst kõrwale hoiduda. Oma wabal soowil wõib iga isik õppida foguni kaks ametit Teatud huwidega kodanik läheb wastawasse perekonda, kus seda tööd tuntakse, ja õpib sääl niikaua, kuni amet on selge.

Pääle funduslikku töötegemist võib iga isik järelejäänud aega wabalt kasutada. Soowitatakse aga eriti lugeda. Igal hommilul peetakse referaattunde, eriti on see noorte ülesandeks, keda tahetakse õpetada enesekindlaks ja iseteadlikuks kodanikeks. Pääle õhtusööki pühendatakse tunnike spordile, sest utoopialased armastawad arenenud, ilusat keha.

Utoopialased riietuwad äärmise lihtsusega Rõigil elanikel on samawärwiline riietus, mida tawalisesti kantakse 2 aastat. Nii saab iga Utoopia daam uue „tualeti“ alles kahe aasta pärast.

Ruld ja hõbe, meil nii hinnatud metallid, on utoopialaste filmis täiesti wäärtsusetud. Neid metalle kasutatakse waid „madalate“ esemete walmistamiseks, nagu orjade jalaketid jne. Pärle ja kalliskiwie kasutatakse küll ehitimiswahendeina, kuid ainult üsna wäikeste laste juures.

Utoopialased on väga andekad. Nad õpiwad kiiresti wõõraid keeli, õfutawad häid teadmisi ka tehnikas. Urwatawasti põlwenewad utoopialased wanadest kreeklastest, sest nende juurest on leitud mitmeid kreeka õpetlaste töid.

Abielhuda ei saa Utoopia tütarlaps enne 18-ndat ja mees enne 22-ndat aastat. Abielulahutusi esineb siin õige harwa. Kui aga midagi mees või naine soowib endale uut eluseltfilist, asub ta lihtsalt oma wäljalitu juurde. Mahajäetud abikaasa peab aga jääma eluajaks üksikuks, sest teda peetakse süüdlaseks pooleks, kellega ei suudetud enam koos elada. Truudusemurdmist karistatakse aga karmilt. Minki ega muid ilustamiswahendeid naised ei tarwita, muidu waadataks neile kui alatuile olendeile.

Usu suhtes on Utoopia väga eriskummaline. Peagu igas linnas walitseb eri usk. Mõis Morus näeb paljujumala kultuses suurt woorust, jääb wastamata küsimuseks. Enamik utoopialasi tunnustab ainujumalat — Isa. Isegi ristiusulisi leidub saarel. Usku võib iga inimene wabalt walida. Utoopialased usuwad hinge surematusse. Laiu põletatakse, et hing lahkuks maisest kehast ja võiks uuesti oma ringkäiku alata mõnes teises olendis. Usulahke on palju, kuid nad elawad üksiteisega sõbralikus wahekorras. Igas linnas on 13 kirikut. Preestrite ülesandeks on aga tutvustada noori tähtsamate punktidega riigikorrast. Utoopialased pühitsewad iga kuu esimest ja wiimast päewa. Kirikus käiakse tihti. Pääle kirikuskäimist pihitakse patud andeks: naised meestele ja lapsed wanemaile.

Wõrreldeis Thomas Moruse „Utopia“ sotsiaalsel ja poliitilisel korda tänapäewa riigieluga näeme mitmelgi alal sügawaid lünki, mida meie aegne inimene on suutnud täita. Mitmedki Moruse unistustest on juba täidunud. Kuigi Morus mõnele probleemile ei suuda leida õiget lahendust, pakub ta fantaasiakujutelm ometi huwitawat pilti ideaalriigist.

E. Malwa.

Teooriad, aatomid, maailm.

Juba enam kui 2000 aastat on huvitanud juurdlevat inimvaimu küsimus maailma ehituse, suuruse, alguse ja lõpu kohta. Vastuseid neile probleemidele on püüdnud anda nii religioossed kui ka filosoofilised õpetused, suutmata omeli leida seletust, mis rahuldaks loogilist mõistust. Nii on tänapäevalgi levinud laialt arvamus, nagu poleks saavutatud nimetatud küsimusis vähimatki selgust. Kuid mida ei suutnud filosoofia, seda suutis füüsika koos teiste temaga tänapäeval väga lähedalt seotud olevate eksaktteadustega. Käesoleva kirjutuse ülesandeks on pakkuda mõningaid lühidaid väljavõtteid sellest vaikesest, aga tohutust arengust, millest ajenevad konsekventsid, teisendatud juba nüüdki aasta-aastalt meie maailma üldpilti, võivad kord üleöö muuta kogu ühiskonna majanduslikku, sotsiaalset ja isegi vaimset struktuuri.

Katsume kõigepealt saada kujutlust sellest, kuhu on jõutud uurimustega aine ehitusest. Siin on mõeldavad kaks kujutelm: üks, mis väidab, et materiat võib jagada piiramatult ikka väiksemaiks osadeks, ja teine, mis eitab säärast jagamise võimalust, väites loomulike algosade olemasolu. Viimast kujutelm esindab hindu filosoof juba XII s. e. Kr.; lahutamatu seotuks saab aga sama väide IV s. e. Kr. elanud kreeklaste Leukippos'e ja tema õpilase Demokritos'e nimedega. Viimaselt on pärit ka aine algosa nimetusena sõna aatom (mitte-jagatav). Kuid peatselt tõrjub selle vaate kõrvale antiikaja suurima autoriteedi Aristoteles'e kujutelm aine lõpmatust jagatavusest, ja see vaade jääb püsima renessansiajani. Alles alates XVII s. pääseb uuesti maksvusele kujutelm aine jagamatuist algosist, olles arenenud tänapäeval laiaulatuslikuks katseile rajatud õpetuseks — atomistikaks. Möödunud sajandil näiski olevat kindel, et aatomid, keemiliste elementide algosad, on materia lihtsaimad osakesed, moodustades omakorda molekule, aine väiksemaid osi, millel on veel kõik sama aine keemilised ja füüsikalised omadused. Veel enam — selgus üllatav tõsiasi, et eri elemente moodustavate aatomite arv ei ole suurem kui 92. Meie näiliselt äärmiselt mitmekesine maailm oma arvutete asjadega taandus äkki isegi vähema kui 100 algaine keerukaile kombinatsioonile. Aga omeli polnud lugu veel kaugeltki lõpul. Mida tähendas aatom?

Juba möödunud sajandi II poolel avastatud füüsikalist nähtusist — gaaside ionisatsioonist, katoodekiirtest jm. — selgus, et aatomid ise koosnevad veel osakesist, mis ilmutuvad optilisis ja elektrilisis nähtusis ja esinevad eraldatuna nii radioaktiivsete aatomite vabal lagunemisel kui ka füüsikaliste meetoditega teostatud purustamisel. Tuli võtta vastu uus oletus, mille järgi aatomid on keerulised, kahesuguseist algosist koosnevad kogumid. Niisuguseiks algosiks, tänapäeva looduse „miinimumeks“ on negatiivse ja positiivse elektri algaengud. Negatiivse elektri põhiühik, elektron, mis

esineb katoodkiirtes, beeta-kiirtes, tavalises elektrivoolus ja leisal, kujutab endast aine „kübemekes“, massiga $\frac{1}{1843}$ vesinikuaatomi massist, seega $9,035 \times 10^{-28}$ g. Positiivse laengu algosa, prooton, omab massi, mis on ühe elektroni massi võrra väiksem kui vesinikuaatomi mass. Aatomite mitmekesiste omaduste põhjused on neis peituvais elektri algaengule mitmekesises arvudes, ühendusis ja liikumises, mitte aga aatomi massis või kaalus. Katsed mitmesuguste kiirtega on näidanud, et peagu kogu aatomi mass ($\frac{1989}{2000}$) peitub ta keskmises, nn. aatomituumas, millesse on koondatud „rasked“ prootonid. Seejuures on aga aatomituuma läbimõõt aukartustäratavalt väike — ainult $\frac{1}{10000}$ osa aatomi raadiusest, kusjuures aatomi enda läbimõõt on ca 10^{-8} cm. Seega kujutab aatom endast suhteliselt määratud tühjust, mis on võrreldav makrokosmilise planeetide-süsteemiga.

Nii võiks näiteks inimkehagi suruda kokku kübemeks, mis oleks nähtav vaid parimais mikroskoopides. — Nimetatud tuuma ümber liiguvad nn. väliselektronid, mis on laengult võrdsed tuuma laenguga ja millede arv võrdub elemendi järjestusnumbriga Mendelejev'i elementide perioodilises tabelis. Lõppeks võiks tõusta ka kuisim nimetatud elektronide tiirlemisteedest ja nende kujust. Kahjuks pole neis asjus praegu veel kellelgi kindlat kujutlust. Võiks ütelda vahest niipalju, et ei vasta sugugi tõele, nagu oleksid elektronid kerataolised.

Niisugune umbes oli kujutelm aatomist kuni a. 1932, millal inglane Chadwick avastas neutroni, huvitaval viisil elektriliselt täiesti neutraalse prootoniga üheraskuse aatomi tuumas leiduva aineosakese, ja ameeriklane Anderson, uurides kosmilisi kiiri, leidis elektroniga laengult võrdse positiivse elektri tõelise algosa — positroni.

Ühenduses neutronide avastamisega on viimaseil aastail jälle põnevamaks muutunud ka elementide transmutatsiooni ja aatomis leiduva hiiglaenergia vabastamise probleem. On ju määratu suure tähtsusega leiutada meetodeid, mis võimaldaksid ühe elemendi muutmist teiseks. Kaasaja teaduse valgusel polegi selles juba alkeemikuile tultavas unelmas — neile oli selleks kunstliku kulla valmistamise küsimus — midagi absurdset. Juba a. 1919 tuli inglane Rutherford radiumi alfa-kiirte abil toime aatomi purustamisega ning praegu on teada ligi 300 üksikprotsessi elementide transmutatsiooni alalt. Et keemilise elemendi põhiomadused peituvad aatomituumas, siis seisneb kogu küsimus selles, kuidas kutsuda aatomituumas esile protsesse, mis muudaksid tuuma ehitust. Kuna tavaliste elementide aatomid on väga püsivad, siis ei piisa selleks neist energiahulkadest, mida kasutatakse harilike keemiliste reaktsioonide juures. Uueks energiaallikaks osutus radium, avastatud abielupaar Curie'de poolt a. 1898. Radiumi aatomi tuumast lendavad lagunemise tagajärjel välja alfa-kiired (heeliumi anioonid), beeta-kiired (elektronid) ja väga väikese lainepikkusega tugevajõulised gamma-kiired (otseste korpuskulaarse aluseta energia-kiirgus). Alfa-kiirte abil omakorda ongi hiljuti läinud korda saada berülliumiühendeist neutron-kiiri. See n. ü. kunstlikult radioaktiivne kiirgus ei oma mingit elektrilaengut ning seetõttu ei takista aatomituumade

positiivne laeng tema lendu. Seega on neutronid kujunemas väga efektiivseks vahendiks elementide transmutatsioonil, kuigi sel esialgu veel puudub praktiline väärtus.

Veelgi kaugemaks unistuseks on kogu aatomis peituva energia vabastamine. Relatiivsusteooria järgi on mingi massi m energia $E=mc^2$, kus c tähendab valguse kiirust. Nii piisaks ainult ühest kuupmeetrist uraanioksiidduulist 270 biljoni HP energia saamiseks. Niisuguse energia kättesaamine tähendaks sündmust, mille kõrval jääksid varju isegi praegused sõjad. Teoreetiliselt on selline energia vabastamisprotsess juba tänapäevalgi kujuteldav teatavate tsükliliste meetodite varal. Nendegi kavade tegemiseks on andnud tõuke neutronid ning kõrgepingetehnika kiire areng (tsüklotroni abil loodetakse saavutada kümneid miljoneid volte).

Atomiseerimisprotsess pole aga piirdunud ainult materia alaga. Analoogilised avastused on toimunud ka mitmesuguste kiirte, seega ka valguse ja kogu energia valdkonnas. Siin puutume kokku kuulsa kvantide-teooriaga, mis on põhjustanud materia kui füüsikalismateriaalse substantsimõiste revideerimisevõimist

Möödunud sajandi nn. klassikalises füüsikas oli kehtinud kontinuumteediprintsiip, mille põhjal arvati, et laine-energia levib ruumis pidevalt. Aga M. Planck, uurides kiirgamiseadusi ja püstliitades oletusi, et kiirgamisenergia nagu materia algi on korpuskulaarne iseloom, jõudis otsusele (a. 1900), et kiirgamisprotsess toimub tegelikult tervetes jagamatutes kvantides, millede suurus on proportsionaalne kiirgamise sagedusele. Linné' kuulsaks saanud lause — natura non facit saltus — oli osutunud valeks, vähemalt mikrofüüsika alal. Planck'i avastusest kujunes vanasse füüsikasse määratu mõra tekitamine. Aga just nüüd osutus võimalikuks terve rea seni seletamatute nähtuste mõistmine, kuigi jäi võita veel küllaltki tõsiseid raskusi. Vahepeal oli Einstein, laiendades kvantide-teooriat, näidanud, et isegi valgusel on korpuskulaarne loomus. Valguskvant e. footon on seega kiirgusenergia aatom. Samal ajal kinnitasid aga eksaktsed katsed vana teooriat valgusest kui lainetamisnähtusest, mille iseloomustavaimaks tunnuseks oli interferents. Kuidas võisid aga korpuskulaarsed osad alluda interferentsinähtusele? Kuid varsti tabas füüsikuid vastupidine ootamatus materiaalelemendid, alates elektronidega, osutasid omakorda lainetamisiseloomu (näit. kristallide läbistamisel). Praegu ongi kindel, et nii valgusnähtused ühelt poolt kui ka materiaalelemendid teiselt poolt omavad kahepalgelist iseloomu. Kuidas niisugust ootamatut dualismi tõlgitseda, seda ei tea praegu keegi. Tõenäoliselt kuulub see lihtsalt väljaspool arvustust seisvate looduses esinevate reaalsuste hulka, nagu seda on kogu olemine.

Lõppeks katsume käsitleda lühidalt teooriat, mis vahest enam kui kõik muu on äratanud tähelepanu oma näiliselt fantastiliste ja sensatsiooniliste väidetega, mis aga omati on leidnud hiilgava rakenduse nii mikrofüüsilis valguse- ja aatomiprobleemides kui ka gravitatsiooninähtuse ja kosmoloogiliste teooriate seletamisel astronoomias. See on relatiivsusteooria, mille ülesehitajaks oli Einstein.

Relatiivsusteooria kasvas välja puudustest ja vastuoludest, mida ilmutas möödunud sajandil klassikaline füüsika. Praegu valitsevate mõistete kohaselt sisaldas viimane vaid lähendusi tõelistele loodusseadustele. Ta ei vastanud nõudele, mis kujunes uue teooria lähtepunktiks: tõelise loodusseaduse matemaatiline sõnastus peab kehtima iga vaatileja puhul, sõltumata selle vaatileja liikumisest teiste vaatilejate suhtes. Relatiivsusteooria tuumaks oli lihtne mõte, et liikumine on oma sisult relatiivne mõiste. Vastavad katsed, mis võinuksid tõestada absoluutset liikumist, andsid ikka negatiivseid tulemusi. Teooria ülesehitamise kuulsaks nurgakivi sai Michelson'i katse, mis pidi näitama maakera absoluutset liikumist maailmaruumi täitva hüpoteetilise eetri suhtes (nagu kujutles klassikaline füüsika). Seesugust liikumist ei õnnestunud aga avastada ja paratamatult tuli loobuda ka eetrimõistest. Sama katse ilmutas aga veel teisegi huvitava tõsiasi: valguse kiirus osutus samaks igas suunas, sõltumata valguseallika liikumisolekust. Seegi oli vastuolus senise füüsika vaadetega, sest viimase järgi pida- niks liikumisel vastu valguskiirt mõõdetav kiirus osutama suuremaks kui kaugenemisel kiire eest. Sellest oldi sunnitud järeldama, et kiiruste liitumine Galilei-Newtoni eeskirjade kohaselt ei oma sugugi absoluutset täpsust, mida neile oli omistatud. Kiiruste liitumisel tekkiv uus kiirus on tõeliselt väiksem kui antud kiiruste summa, ainult on see vähe tavaliste kiiruste juures kaduv-väike. Ühegi eseme kiirus ei saa aga ületada valguse kiirust. Nendele näiliselt imelikele avastustele andis varsti seletuse hollandlane Lorenz, kelle kontraktsioonihüpoteesi järgi iga liikuva keha mõõtmed liikumise sihis kokku tõmbuvad, mis aga, nagu üteldud, alles valguse kiirusele lähenevate kiiruste juures ilmsiks tuleb.

Liikumise ning „koha“ mõiste relatiivseks osutumisega kaasus aga ka „aja“ mõiste relativiseerimine. Sündmus, mis ühe vaatileja meelest toimub varemini, võib teise vaatileja põhjendatud arvamusel sündida hiljemini. Varsti seotigi kogu kolmemõõtmeline ruum ühemõõtmelise ajaga üheks terviklikuks neljamõõtmeliseks „sündmustest“ koosnevaks Maailmaks.

Varsti oli relatiivsusteooria tunginud kõikidele füüsika aladele. Ka tungi mõiste tunnustati relatiivseks. Pole sisulist vahet „näilise“ ja „tegeliku“ tungi vahel. Ka mass ja energia pole erineva loomusega mõisted, energial on mass ja vastupidi. Praegu ollakse koguni nii kaugel, kus massi, materiat, teatava õigusega lihtsalt energia eri- vormiks võib pidada, kuna energia oma liikuvama loomuse tõttu sobib paremini põhimõisteks. Ka elektrilise ja magnetilise komponendi eraldamine elektromagnetilises väljas ei oma absoluutset iseloomu, vaid on leib vaatileja liikumisest teiste suhtes.

Uued alused löi relatiivsusteooria ka astronoomias. Ühelt poolt kinnitasid astronoomilised vaatlused Einstein'i ennustusi, näiteks tähtedel tulevate valguskiirte kõrvalekaldumist päikese gravitatsiooniväljas, spektraaljoonte nihkumist jm. Eriti mõjuvaks kujunes aga Newton'i gravitatsiooniseadusele uue sisu andmine, mis ilmneb eriti suuritel kaugustel. Uute mõistete kohaselt võib gravitatsiooni tõlgitseda kui

neljamöölmelise maailma kõverust masside ümbruskonnas. Selle gravitatsiooniseaduse kohaselt seletatakse praegu väljaspool Linnuteed asuvate spiraalitudude kiiret kaugenemist (maailma ekspansiooni). Einstein'i julged kujutelmad said baasiks huvitavatele ja haaravatele kalkulatsioonidele maailmaruumi lõplikkusest ja suuruselt ning algusest ja lõpust. Aga nende lühikegi kirjeldus tähendaks liigset ekspansiooni käesolevale kirjutusele. Kuid vahest piisab juba sellestki, et lasta tekkida lootusrikast kahtlust, kas tabas Du Bois-Reymond tõtt, kui ta ütles: „Ignoramus et ignorabimus“.

Ilo Käbin.

Killud meie sõidult.

Kaua see nüüd tagasi oligi, oli siis vist kevadsuvi, oli vabanemine koolist, oli ees kogu suvevaheaeg.

Seisame veel paar tüdrukut perroonil, teised trügivad vagunis ning püüavad leida paika magamiseks. Meie aga seisame ja närvitseme: inimene on see Leida küll, kaks minutit veel aega, ja teda pole kuskil. Aga parajasti siis, kui ilmub punasemülsimees, silmame jaamaesisel ka Leida, kuid ta ei kavalsegi kiirustada. Ronime vagunilrepile ja nüüd ei pidurdaks meid enam ükski viisakusreegel ega ühegi autoriteedi mõjuv pilk, kisendame kui ühest suust — Leida! Kohkun vist pisut oma hirmsast karjatusest ja huultele tahab tekkida minule sissekasvanud, tüdrukud arvavad külgesündinud, — Iss, tasa! —, kuid seekord jääb see ära. Leida enne vist aimab me silmest kui kuuleb, et midagi on korrast, ja kiirustab. Väevalt on ta õstunud me juure, kui rong juba liikuma hakkab. Vagunist ilmub teisigi hädaldajaid, kes juba on arvestanud meiegi mahajäämist, aga siis trügitakse meid akende juure ja uued sündmused peletavad endised mõtted.

Jaama on kogunenud pedagooge, meid saalma. Lärmame, lehvime, Aino otsib punast taskurätti — olevat efeksem. Näib nagu poleks me sugugi väarikad tütarlapsed, nii väarikad, et meid tohiks saata väljaspoole kodulinna, palju kaugemale veel, väljaspoole kodumaad, välismaale — Soomel!

Mu sisemus möirgab — me pääsime, me sõidame! Midagi on lõhkemiseni pingul, midagi ujutab üle, aga sääl ilmub mu silmapiirile Leida, ja nüüd õienäen temaga arved. Raevuhoog möödub ja tuleb jälle hardumus — me sõidame!

Pikapeale rahunevad meeled ja pääle suurt kisa Oru jaamas, kus tuleb rongile Mia, jäävad tütarlapsed vaiksemaks. Hakatakse otsima oma kohvrit ja kohta, kus saaks puhata, pisut tukkuda. Ja kui selgub, et oleme okupeerinud peagu kogu vaguni ülemise korra, hakkab vaguni laealune elama. Rändavad maiustused ja suured kavalsused.

— Tead, kui jõuame Helsingisse, läheme kindlasti Esplanaadile — teeb keegi plaane.

— Hääd ööd! Põrutan oma naabrile, et kisendada üle jutu-kõmina. Ma kavatsen magada, aga varsti taban end jälle vestluses.

— Hääd ööd, kordan, ja see üllus ei jää viimaseks. Sel õhtul tendab veel terve kari samasisulisi märkusi vaguni lae all.

Ma ei tea, millal uinun, aga kui ärkan, vestleb paar tüdrukut ikka veel. Hulka kostab välismaalasest noormehe pass, kes palub tütarlapsi laulda „Santa Lucia“: Narva tütarlapsed oskavat seda palju kenamini laulda kui neiud Vahemerel.

Kuulen, kuidas keegi lõikavalt-valesti laulab, siis aga kohe lõpetab — tasa!

Ärkan jälle. Rong peatub kuskil tööstusrajooni jaamades. Vagunisse trügib rühm joobnud, lärmitsevaid töölisi. Vaevast olen eemaldunud unemaailmast, kui kuulen, kuidas alatakse laulu — „veri pursatas, nuga välgatas...“

Siia sobiks sufiks -ahta, mõtlen ja uinun jälle.

Jänelal äratatakse. Hilda peab tulema pääle. Ta ongi jaamas, aga kaasa ta küll ei sõida, tädi on haige. Tuju langeb. Tõha pole aga midagi, südames oleme õnnelikud, et meid niigi palju kokku tuli — õpetajannast kaitsjaga on meid 12. Magamisest ei saa enam asja ja kui selgub, et oli teisigi, kes mõtlesid sufiks-ahta'le, hakkab Ella venitama — nuga välgahtas, veri pursahtas... See laul muutub painajaks, see saab meie truuks saatjaks kogu retkel. Alul naerame ja ümiseme kaasa, hiljem oleme ükskõiksed, aga kui viis painajalikuks muutub ja tüdrukud ikka veel jorutavad — pursahtas, välgahtas — pahandume. Tampere määratakse iga „välgahtuse“ eest 50 penni üldisesse kassasse, veel hiljem aga ka lauluviisi ümisemise eest 1 mark.

Ella juhatusel algab matk Balti jaamast Tallinna sadamasse. Kohvrid on rasked, tütarlapsed on end põhjalikult varustanud toidumoonaga. Sosistatakse, et ühel olevat purk marineeritud heeringaid, teisel purk soolakurke.

Sadama lähedal kohtame häätahtlikku vanameest. Et, kas sõidate üle lahe või? Ei täna maksa, lükake homseks edasi. Tuul on kange, jääte haigeks!

Naerame ja täname lahke hoiatuse eest, ei meid hoiata ükski võim täna laevale minemast. Haige, siis haige!

Jutustan tüdrukuile, kuidas üks klassiõe vanem mu pihtide vahele võltis, kui talle pääle käis in, et lubataks tütar meiega kaasa. Kas me ei kartvat merehaigust. Jaa, seda muidugi, mina isiklikult ei kannata sõita Narva-Jõesuunigi. Aga mis mõtet olevat siis sõita ja kas ma võivat garanteerida, et teel midagi ei juhtu. Ei, seda ma ei võinud. Tüdrukud irvitavad, et eks sa garanteerinud, et kodus magades lagi kaela ei kuku. Naerdes jõuame sadamassegi, kus soolane merefuul keerutab näkku tolmu ja paberilipakaid ning hoovab vastu silguloõhna. Tollihoones täiendame oma põhjalikku sidrunitetagavara.

Külma rahulikkusega pöörab laev oma nina mere poole ja me sõidame välja Tallinna lahte. Ootame ägedat kiigutamist ja merehaigust.

Püüame hoida mõtteid selles suunas, aga see osutub võimatuks. Meresõit on meile maarõõldele liiga suur elamus, Tallinn merelt on liig ilus ja vileboi meres liig huvitav selleks, et mõtted oleksid koos. Ja kui möödume Aegna saarest ning kajakatekari ikka karjudes meile järgneb, kui hakkab puhuma vingemat tuult ja laevalagi muutub imelikult ebakindlaks — laseme lahti laulu. Ning merehaigeid sel sõidul polegi rohkem kui Miu ja mina. Puruhaigeks aga ei jää keegi. Käin küll kord reelingu ääres ja laman siis tuule käes pingil, kaetud kuhja soojade rätikutega, ja uinungi vahepääl, aga kui kapten märkab tüdrukute igavaid nägusid ja ikka harvemaid laule, otsitakse välja grammofon ja läheb lahti tants. Tantsin minagi, tantsin, neelan hapusid sidrunikilde ja laman, laman, neelan ja tantsin jälle. Sidruneid söövad sel reisil kõik ja hiljem ei meenuta meist ükski meeleldi sidrunit. Ja siis, kui hakkavad paistma esimesed kaljusaared ning hiljem Helsingi tornid, ajan minagi üles. Saartelt tõusevad lendu lindudekarjad ja meid saavate kajakate read tihenevad. Nüüd oleme tõesti Soomes.

Must ei saa vist kunagi korralikku meremeest. Kui hää on tunda jalge all kindlat maad, seda oskavad hinnata ainult need, kes teavad, kuidas tunneb end inimene kõigulval laeval, ja mina pean lugu kindlasti maakamarast. Alul kõiguvad mul küll veel Helsingi tänavadki ja kui libiseb mööda tramm, otsin sidrunit, kuid varsti tunnen, et peale kõikumise on veel midagi, mis mõjub halvasti — raske kohver.

Prægu, kui esimesed muljed on juba ammu kustunud ja esimene erutus kadunud, mäletan Helsingit kui midagi õige rahulikku, lihtselt väärikat ja oma majesteetlikkuses mitte silmatorkavat. Võib-olla jättis Soome pealinn mulle niisuguse mälestuse ainult sellepärast, et sain sest linnast sügavaima mulje, kui istusin oma soomlasist sõpradega ülal Tornikohvikus. Oli õhtu, päike loojenes ja Helsingi all oli ime-rahulik. Siia üles ei kostnud linnamüra ja ma kahtlen, kas sääl all tänavail oligi mingit müra.

Istusime meiega vaikselt. Inkeri liigutas külmaksjahtunud kohvi, Matti suitsetas ja mina, ainus, kes kõne alla võis tulla jutlejana, mina olin ka vaib. Ei suutnud kõnelda ja ei tahtnudki, olin juba harjunud vaikima siis, kui oleksin tahtnud varjamatult avaldada oma vaimustust. Kuskil kaugel minus tuikas Sibeliuse valss, kuskilt sügavalt meenusid klaverihelid, nägin neid ikka veel levivat õhku, valss helises nagu oleks Inkeri veel ikka istunud klaveri taga. See meloodia saalis mind läbi õhtuse Helsingi, läbi süttivate reklaamtuledemere. See viis tuikas veres ka siis, kui läksime läbi keskõise Helsingi Inkeri koju.

Ja suurlinna kiires tempos edasiruttavat Helsingit näen ma ka kuidagi häätahtlikult naeratavana, mitte ükskõikselts edasirügivana. Suurlinn ruttav, trügiv Helsingi naeratas meie tüdrukuile tänavate-ristumisel valgekindalise korralvalvurina. Meie oma õhinas ja ülekeev-vas tarmukuses tuiskasime otse üle tänavateristi, ja valgekindaline ainult naeratas ja tõstis ähvardavalt sõrme. Järgmisel hetkel mürises mööda tramm, ja niisugusena jäigi mu mällu suurlinn Helsingi.

Põhjamine rahu ja vaim valitseb juba Helsingi tänavais. Tihti on nad sääl raiutud kaljusse ning kaljul keset Helsingit õitsevad

lilled, mida võid leida kõige metsikumal kaljusaarel. Kas pole siin kõrvuti ülilmoodne suurlinnaline parlamendihooned ja metsikud kaljulilled, ja see rahulikkus, põhjamaine mahedus, mis domineerib Helsingiski.

Asume Helsingis rongile, et sõita Tamperesse peatusega Hämeenlinnas. Tüdrukute kohvrid on palju kergemad ja eilne meremeeleolu on juba ammu kadunud. Soome kiirrong garanteerib igale reisijale kindla istekoha, ja see maksab muidugi oma margad. Meile on uudiseks, et peame istuma tingimata oma kindlal kohal. Väljaveade vaguniaknast pakub meile palju uut. Meie põhja-eestlase silm on harjunud nägema paelahmakaid, vägev paesein pole meile võõras, aga graniidikalju on meile suur elamus, kaljud, hiigelmännid vahelduvad linnamajadega, siis jälle kaljud, männid, olümpia staadion ning ikka jälle mets ning graniit. Niisugune on loodus Helsingist väljumisel. Hiljem muutub maa tasasemaks, ja kui Aino silmab suurt lehmakarja, ei suuda ta end oma segaduses pidada — tüdrukud, vaadake, kui palju ardenni tõugu lehmil

Me meeleolul on kroon pääs, tahaksime laulda.

Konduktor on tore vanahärra ja kui ta kuuleb, kuidas tüdrukute laul ikka uuesti maha surutakse, siis tuleb ta ise, kõneleb pikalt ja laialt. Lühike kokkuvõte ta kõnest aga on meilegi selge — tohime laulda. Ning siis oleme Hämeenlinnas.

Me kaitsjahing õiendab piletitega, meie tüdrukud seisame kõik kobaras koos keset Hämeenlinna jaamahoonet ja arutame igapäevase leiva küsimust. Keegi meist ei märka, kuidas ja millal kerkib esile vanahärra valge habeme ja vägeva kepiga. Ta otse trügib me keskele, kõneleb midagi tugeva, käriseva ja õige vihase häälega, vibutab keppi tüdrukute nina all. Taganeme, aga vana järgneb meile ikka ähvardavalt. Siis tuleb me kaitsja. Ta kõneleb vanamehega sulaselget soome keelt ja äkki hakkavad nad mõlemad naerma. Vana otse sulab ja tirib meid einelauda. Vanahärra arvanud meid rütsadeks, olevat kõik ühesuguste mütsidega ja paunadega, rütsad mis rütsad (Soomes ei kanna koolinoored vormimütse). Ja siis istume kõik koos einelauas, joomes kohvi ja vanahärra ikka veel imestab, et niisugused siis ongi need virolased.

Aulanko, mille pärast Hämeenlinnas pealume, ei peta me lootusi. Aulanko graniitornist näeme Tuhandjärvemaad kogu ta hiilguses, näeme maalilist Soomet. Siin tunned, et oled võimetu, et ei suuda kunagi tajuda kogu ilu. Tüdrukud laulavad, see on ainuke viis, mis kuidagi määritleb me tundmisi:

Su Põhjamaa päikese kullast,
su õhust, su veest ja su mullast...

Ohtul, kui oleme Tampere turistidekodu kaheksandal korral, kui oleme sooritamast oma liftisõitu üles ja alla, kui oleme kõik järjest käinud esimesel korral silmi pesemas ja oleme maksnud 50 penni, siis tunneme, et ei suuda magada, oleme liig erutatud. Millegipärast tekib Ellal idee, et tal on Janu ja Nelli, kes alles praegu on tühjen-

danud oma veetagavara, peab vabatahtlikult sõitma alla vett tooma. Neid veetoomise-sõite sooritab ta õige mitu, siis aga ei jaksa tüdrukud enam juua ja Nelli võib minna õhtule.

Peale soomlaste lahkuse ja vastutulelikkuse on keegi tüdrukuist märganud ka soomlannade huvitavaid soenguid. Ja õhtul turistide-kodu kaheksandal korral avab Ella „juukseööstuse“. Kõik saavad endale soomepäraseid soenguid, ning Nelligi pähe tekivad rullid. Hommikul peab ta aga minema alla korrale kaupluse ja ostma selle peagu tühjaks juuksepeandlaist. Ja mina olen see, kes satub seitsmeteistkümneme kohvitassiga viiendal korral asuva restorani asemel kolmanda korra palvelasse, aga see polegi veel kõige hullem, tüdrukud sõidavad silmi pesema teisel korral asuvasse teatrisaali — eksimine on inimlik ja meid juhatatakse ikka lahkesti õigele teele.

Siis aga naudime veelkord Vehoniemi harjult Häme võluvast loodust, laseme veelkord soome tuulel ja päikesel paitada me palgeid, ja kui lahke liiniautojuht sõidutab meid hoopis eemale temale määratud liinipeatuskohast, kuuleme midagi kodust ja lähedast — Tampere on algkooliõpetajate päev ja meid lubatakse minna toomkirikusse kuulama ja vaatama nende istungit ning siin leiame meie haridusnõuniku kõnelema.

Tampere tundub tütarlastele millegipärast väga kodusena. Võib-olla tunneb tööstuslinna rahvas loomusunniliselt, et ka Tampere on tööstuslinn ja võib-olla on nende linnade hingeelus mingit sugulust, igatahes tüdrukud on vaimustatud selle linnakese puhtusest, mugavusest ja kodususest.

On kesköö, kui saabume tagasi Helsingisse. Rong hilineb ja me ruttame oma tuttavasse öökorterisse Meritullikatul. Ja siin tunneb meie hää vaimu suurt muret oma üheteistkümneme tüdruku pärast. Me ööbimiskoha uks on suletud ja kellanupu surumine ei anna mingeid reaalseid tagajärgi. Tänav kõlab me lärmist, kostab isegi kaugeid vahetpidamatut kellahelinat, aga ukseavajat ei ilmu. Tänu sellele, et tüdrukuil on säilinud veel röövliromantika võlu, avastame õues lahtise akna. Kuskilt muretsetakse käru, ja juba ongi Ella jalad kadunud aknaava pimedusse. Aga parajasti siis, kui Aino pool keha on juba kadunud, tormavad tüdrukud tänavalt ja seletavad, et olevat ilmunud öövaht. Aino jääb kõikuma aknalauale, meie aga tuiskame sisse. Pika seletuse järele taipab vanamees, et pole tegemist röövlitega, isegi mitte varastega, aga tal on veel väike küsimus — miks me ei kõlistanud!

Järgmisel päeval sooritame kõik ostukäigud ja kui õhtu eel kõik ülejäänud leivad on toimetatud Korkeasaare loomadele, otsustan ma jääda veel mõneks ajaks oma soome sõprade juure.

Ma ei tea, kuidas sõidavad tüdrukud „Aegnal“ koju, minu laev läheb kodurandadele alles kuu-aja pärast, ja sadamas on roose, pisaraid ning kutse tulla kindlasti tagasi järgmisel aastal.

E. Tšernin.

Vana lugu uues vormis.

A. H. Tammsaare: „Põrgupõhja uus Vanapagan“. Noor-Eesti, 1939.
297 lk. Hind: kr. 4.50.

Semper loetleb kuski terve rea tuntud literaate ja kirjanikke Hermann krahv Keyserlingiga eesotsas, kes arvavat eestlase üheks peaiseloomujooneks iroonia koos tugeva kriitilise võimega. Raske oleks uskuda, et meie Darmstadt'i filosoof ja nood teised, kompetentsed selles asjas nagu suur rändur Bedel, oleksid eksinud, aga eesti kirjandus on nende arvamuste illustreerimisest tõesti kaugel. Vilde, üks meie huumoririkkamaid ja teravmeelsemaid mehi, sai küll kunagi hakkama „Pisuhännaga“, ehkki asja pani käima isu nina eest äravõetud auhinna järele, ja „Tokerjad-armutud“ on päris tabav ja mõttekas värsskõne, kuid satiirini ei jõudnud temagi. Kahju, et meie kirjanike vaimne kaugus vanast teravast Roomast ei lase nende psühholoogilist reaaltüüpide loomist häirida Juvenali ümberpöördumisest hauas, kes meie ühiskondliku satiiri ammendamatu jahimaad nähes veel vana koolnuna tsiteerib iseennast: „Difficile est satiram non scribere.“

Kõik pahed, kaasaegsed ühiskondlikud ja igavesed inimlikud, on olnud tuntud meie kirjanikkonnale juba ärkamisajast. Kuid selle asemel et pahet naeruvääristada vääneldes siuna asja südamesse, minnakse võitlusse juba „Paisete“ päevist rinna ja rammuga — realistikult ja tõsieluliselt, üteldakse — ning jäädakse takerdama kui villasesse vatti oma enne-don-qui-joteliku raudrüüga. Satiirikirjutamise kuldne periood on küll möödunud „ülemineku“ ja sellele eelneva ajaga, olles sellekohase silmapaistvaima tulemusega maha saanud ebaandeka Mõtslase moraalitu toodanguga, aga praegugi võib teravale pilgule alluv iroonia leida ainet elutööks. Ent kas maksab seda soovida, et tagajärjena näha neidsamu tulemusi, mis positiivse ajalooromaani moe ajal lubasid tekkida kirjanduslikke tüüpe, kes Hindrey järgi „kui töö oli tehtud, panid käed puusa ja olid õilsad“? Siiski, parem aganad teradega kui tühi matt!

Õnneks on meid sellest mittemillestki välja toonud hiljuti Tammsaare oma viimse teosega, mis (kuigi me teame: de mortuis...) on nimetatud kirjaniku esimese paari-kolme igava peatükita raamat. Muidugi, Swift oleks võinud asja teha teravamaks ja Poe müstilisemaks; aga Tammsaare ei vihka inimest, vaid ainult inimese halbu omadusi, ning esimene eesti õudusjutt võiks kergesti langeda sapa-kirjanduse index prohibitorumi.

Jürka ja Antsu kujud, joonistatud absoluutse selguse hõredusega, avavad oma ebatavalisuses laiad perspektiivid kõikehaaravale mõttearendusele ja stiililt hästitabatud rahvajutu arhailine õhkkond (iseenesest kiidetavam raamistik kui Gulliveril) lubab laotada müstilisel meeleolul, mis alles lõpulehekülgedel läheb ebareaalseks. Mängleva kergusega kerkivad esile nii ühiskonna kui ka üksikindiviidi pahed, milledest mõned (nagu rikkuse võim ja ahnus) on juba pärispatuga

ühevanused ja teised (ütleme näiteks rändagentide rohutirtsunuhklus) alles verivärsked. Tammsaare elas südamega maal ja peaga linnas, seepärast laskub ta koguni arutluse daamide elavatest koertest ja surnud rebastest, kuigi ta üleajamise vältimiseks vaikib targu kübaratest. Aga iga probleem pole pahe, ja sedagi liiki asju on käsiteldud selles teoses õige laialt ning paljastava huumoriga. Nende ulatus on Tammsaare lemmikteemadest vanadest ja noortest ning usust ja kirikust kodukaunistamise ja kodumaise kirjanduseni. Tuglas on näidanud, et Tammsaare on eesti rahvuslikem kirjanik, kuigi „Tõe ja õiguse“ isamaamõtte kandjaks on paari lehekülge läbiv naeruväärne rätsep. Kuid selles teoses langevad mõnedki rahvuslikkuse avaldusvormid õige terava pilkelause alla, Tammsaare sõandab minna kaugemalegi ja rünnata filosoofe ning teadlasi, kes inimese sihikindla tahtevalduse nimel keeravad lihtsa fakti politseiniku seiklusteks kõikuvas kroonlühtris ja arutavad pahupidipööratud pärivusteoriat. Kuid siin haarates asja rohkem kui ühe maailmajao, langeb Tammsaare omaenda hüperboolide võrku. Taolisi väikesi komistusi aga aitavad kiiresti unustada välksõja tempos möödalibisevad ikka jälle ja jälle rabavad sündmused ning paradokside hulgad. — Pikemal küsimuste loetelul puuduks iga-sugune sügav mõte: nende pelk loetelu läheks igavaks, aga huvitavat kokkuvõtet kõigist teha oleks raske, sest Tammsaare ise on nad kõik esitanud nii ballastitus stiilis, et selgeima pildi annaks ainult ümberkirjutamine. Muide, teose stiil on eriti huvitav sellepolest, et ta näib lähenevat kõige enam Tammsaare stiiliideaalile. Asjalik rahvapärusus, kuid loogiline arutus; napolisõnalisus ja siin-seal vilksatavad piibllilised väljendid; pigem lühem ja rabav kui perioodi kalduv lause ning retooriliste hüüdsõnade ja -lausete ülirohkus teiste stiilifiguuridega võrreldes. Hoopis iseäralikuks teeb selle raamatu sõnapiltide absoluutne domineerimine. Omal ajal mängisid nad tähtsat osa üliõpilasnovellides ning „Tõese ja õiguseski“ esinesid vahetevahel mängivale dialoogid, millede edevale hüplemisele on Tammsaare oma viimases teoses juurde toonud kavala mõttekeerutuse, nii et nad siin on üheväärselt tegelaste karakterite esiletoojaks ja probleemide arenduseks. Käsiteldava teose omapärasuse tipuks on refräänina korduv ütlustrio — „Usu, siis saad!“, »Küllap vist!“ ja „Ää latra“ — mille nakkuse vastu ei suutnud Hindreygi immuunseks jääda.

Geniaalse satiiri kõrval suurepärasel vormis on see raamat suurelt osalt ka Tammsaare elutöö kokkuvõtteks, milles ta romaanide inimesesse tungimine on ühendatud ta artiklite teravmeelsusega. Kui keegi tahab vähima vaevaga teada saada, mis oli Tammsaarel südames ja elueal, siis leiab ta selle lühidalt „Vanapagana“ kolmesajal leheküljel, ja meie suurima kirjaniku stiili iseärasusis võib saavutada otsustuskindluse sealtamast juba pealiskaudselgi lugemisel.

Lühidalt — paljude voorustega raamat ja uuelaadiline pealegi.

Postscriptum. Pealkirja all kaanel onn Liimandilt nigel purjekake tormisel merel. Iseenesest võib see pilt paljutki sümboliseerida, aga hästi kindlasti mitte midagi kaantevahelises loos.

Henn M. Rütman.

Aleksis Kivi' „Nõmmefingsepä“ meie kooli aastapeol.

Laupäeval, 27. aprillil 1940 korraldas N I G ja N I P „Wõitlejas“ kooli aastapeo, kus kanti ette ka Aleksis Kivi' näidendi „Nõmmefingsepä“ 1., 2. ja 5. waatus.

„Nõmmefingsepä“ juhib meid puhtsoomelisse õhkkonda — Häme maale, kus toimubki fogu tegewus. Rujutatakse fingseppmeister Topiase kabe poja — Esko ja Tiwari — õnnetuid seiklusi.

Esko tahab nimelt kosida taluperemees Karri kaswandikku Kreetat, kes talle tõrd naljapärast nõusoleku on andnud. Koos külapoisi Mikko Wilkastusega reisib Esko Karri tallu, kus peetakse parajasti Kreeta pulmapidu. Waene Esko jääb petetud narriks, süüdistab Kreetat ning wiimase peigu Jaakot ning satub seejuures tülli wiitlimängijaga. Järgneb jõukatsumine — aga siingi peab Esko alistuma, ta peffetakse haledasti läbi ning ta lahkeb kõigi naerualusena.

Salwasti käib ka Tiwari käsi: ta on mitu päewa kodunt ära olnud, logelnud ning pummeldanud. Kartuses wanemate karistuse ees teeskleb ta hullumeelsust, kuid ta triif awastatakse.

Jõuab koju ka Esko, kuid häbiostatuna ning mõrõjata. Uge pereema Martta tahab poisje karistada, kuid loobub sellest siiski kõstri palwel.

Pitapeale järgneb leppimine wanematega, kes andestawad poisjele nende süüteod. Esko aga töötab mitte ilalgi enam naist wõtta.

Näidendi lawastamisega oli tehtud tublisti tööd, sellepärast olid tagajärjed üllatawalt hääd.

Critt hää kaju andis Unõ Andre Eskona. Juba ta wälimus löi wastawa meeleolu: selline tore flegmaatiline kahupäine „soomlane“, kes tegutses ja liikus lawal unustades publiku. Andre miimika oli wäga warjundirikas ja painduw, wihastumissfiseenid — suurepärase! Oli süwenetud täiesti oma osja, sellepärast suudeti ka loomutruult edasi anda tolle omapärase tüübi tundmuõi ning mõtteid.

Rujukalt esinesid ka fingseppmeister Topias (E. Sander) ja tema naine Martta (H. Paapst). Esimese liigutufis oli seda wainimesele omast tasakaalufust ning kindlufst, ka häälekõla oli sobiw ja liikumine waba, loomulik.

Martta oma ägeda ifeloomuga, kärkimise ning jalapõrutamisega oli tubli ja energiline „fõljeluu“, kelle diktaatorliiule wõimule alistufus fogu perekond.

Suwitawaks tüübiks osufus kõster Sepeteus (A. Rott) — lausa eeskujulik waimulik, kelle waga näoilme ning sobiwad žestid löid mitmeidki koomilisi sfiseene. Wäga waba käitumine, ei tahaks uskudagi, et tegemist on algajaga!

Hääd mängu pakkufus ka Mikko Wilkastus (E. Laht) — see „wiguriwänt“, kes waese Esko lõfsu wedas; niisama korralikult täitis oma

osa Tiwari (R. Wiira). Eriti weenew oli siseen, kus Tiwari teeskles hullumeelset — see suurepärane filmade pungitamine ning wäristamine!

Meremees Niko (Th. Staaf), tema tütar Jaana (S. Orn), sepp Kristo (P. Lepp), taluperemees Karri (E. Jõesaar), Kreetta (E. Mämaa), Jaakko (M. Linalaid), wiulimängija Teemu (M. Mäeorg), koh-tunif Geriffi (B. Uuf), rätses Antres (M. Saimre) ja Martta wend Saferi (S. Martinson) olid kõik sobiwad oma osadesse ning tulid nendega hästi toime. Näib, et meie õpilaspere on küllaltki lawalistite falduwustega isikuid, kes on wõimelised tõhusaks tööks.

Mis puutub lawalistse liikumise üldse, siis wõinuks see pulmapeo puhul olla pisut elawam ja kärarikkam, eriti lauas istumisel — muidu aga läks kõik sujuwalt.

Näidendi lawastajaks oli pr. E. Janno, soome rahwatants — pr. L. Ruti juhatusel ja kostüümide eest hoolitsejaks prl. D. Derrik.

Ülevaade N I G ja N I P Õpilaringi 1939./40. tegevusaastast.

Koos koolitöö lõpuga saabub ka Õpilaringi tegevusaasta lõpp, milleτόttu on nüüd paras aeg tagasi waadata aastastele töösaawutus-tele. Kuigi pole saawutatud midagi erakordset, võib ÕR-i juhatus tä-nawusele tegevusaastale waadata kui ühele intensiivsemale.

Õsakondadest tegutsesid intensiivsemalt Kirjandus- ja Spordisakon-nad, kuid ka teised õsakonnad olid ärganud oma traditsioonilisest war-juurmast ja löid päris agaralt kaasa ÕR-i ettevõtteile.

Spordisakond korraldas sügisel noorte kergejõustikuwõistlused, mil-lest wõttis osa üle 90 noore sportlase kõigist koolist. Salwel korraldati klassidewahelised käsipalliwõistlused, kus kooli meistriteks tulid wõrkpal-lis N I P V klass ja korvpallis N I G I klass. Koolidewahelisel wõist-lusel saawutas N I G meeskond kaks II kohta, kuna N I P meeskond tuli koolide meistriks (nooremas klassis). Pääle jõule korraldatud Nar-wa noorte meistriwõistlused käsipallis löid A-klassi N I G meeskon-nale I meistritiitli (korvpallis) ja I II kohta, B-klassis tuli Narwa meist-riks N I P meeskond.

Rõõmustawat tõusu näitas ka koolinoorte suusatamistase, kus teh-tud tööd kroonisid mitmed wõidud ja suusamärgid nii tütar- kui poeg-lastel.

Kooli „massisportiks“ kujunes ping-pong. ÕR-i poolt korraldatud laual käis pidewalt põnew mäng hommikusest warawalgest kuni õhtuse õorahuneni. Mitmed wõistlused lubasid ka sellel spordiharul loota N I G arenemist Narwa parimaks kooliks.

Noorusvärsket tööpinget oli Märkata ka Maleosakonnas. Kooli maletafapind on tõusnud enneolematule kõrgusele. Wana riwaal Narwa Tööstuskeskkool häwitati tagajärgjega 7¹/₂:1¹/₂, Narwa meeskondadewahelisel meistriwõistlusel tuli meie noorematest õpilastest koosnew meeskond II kohale. Ja kõigele krooniks tuli N I P III klassi õpilane O. Sarapuu Eesti koolinoorte üleritigilisel meistriwõistlusel II kohale, omades waid 1/2 punkti vähem esikohale tulnust.

Karstusosakond korraldas karstuskursused, mille lõpetas nooremkarstlase diplomiga hulk õpilasi. Karstusnädala üritusena korraldati karstusõhtu huwiküllase eeskawaga.

Lastuosakond korraldas treeningut ja ühed siselaskewõistlused, kus saawutati rahuldawaid tagajärgi. Tegewus wõinuks siin olla palju elawam.

Poolwarjufurmas wiibis ÕR-i noorim osakond — Alalooosakond. Korraldati üks referaatõhtu, millega ka kogu tegewus piirdus.

ÕR-i suurüldmuusiks kujunesid kats piduõhtut, esimene kooli aastapäewa puhul kooli ruumes ÕR-i korraldusel ja teine kooli aastapidu „Wõitlejas“, mille eeskawa täitmist abistas omalt poolt ÕR niipalju kui suutis.

Esitamata üksikasjalikke statistilisi andmeid, wõib finnitada, et tänewune tegewusaasta osutus kordaläinuks. ÕR-i juhatus oli teadlik, et teda usaldatakse ja et kogu õpilaskond oli alati nõus ringi üritusi toetama. See andis uut jõhõudu.

Eduka tegewusaasta lõpul tänab ÕR-i juhatus kõiki lp. osakondade wanemaid, juhatusi ja kogu ÕR-i peret tubli isetegewuse eest ja soowib kosutawat suwepuhkust, et järgnewal aastal weelgi suurema innuga suudetaks tööle asuda.

Ants Linalaid.

Ülevaade Kirjandusosakonna tegevusest 1939./40. õppeaastal.

Kirjandusosakond algas oma tegevust oktoobris. Pärast juhatusse koosolekut (6. okt.) ja ametile jaotamist koostati töökawa ja asuti tööle.

1. 11. oktoobril kl. 17.00 korraldati N I G aulas Jakob Hurda õhtu. Kavas oli põhjalik referaat J. Hurda elust ja tööst, esitati näiteid H. löist ja muusikat.

2. 26. okt. 1939. kl. 17.00 toimus N I G aulas Anna Haava õhtu. Kavas: 2 referaati luuletaja elust ja loomingust, soololaule, klaveripalu, 9 deklamatsiooni ning humoristlik dialoog. Osavõljlaid oli rohkesti.

3. 18. nov. ilmus kooli aastapäewa puhul õpilasalbum „Rännak Aole“, sisaldades päämiselt wanemate klasside õpilaste töid, maht 23 lk.

4. Samal kuupäeval kanti kooli aastapäeva puhul korraldatavat peol ette 2 vaatust A. Kitzbergi „Libahundist“. Tegelased: Tiina — S. Tamm, Mari — E. Malva, Margus — A. Linalaid, Epp — H. Paapst, Jass — Andre jt. Näidendi ettekannet võib pidada täiesti õnnestunuks, sest tegelased sooritasid oma ülesanded hästi. Näidend sisaldas ka rahvatantsu, mängu ja -laule, mida publik jälgis suure huviga. Lavastajaks pr. E. Janno, rahvatants pr. L. Küti juhatusel, kostümeerijaks prl. D. Derrik.

5. Raamatunädala puhul korraldas Kirjandusring 29. nov. kell 17.00 N I G aulas kirjandusõhtu, kus esitati rohkesti noorte autorite-õpilaste töid. Vanemalt õpilasilt oli 2 referaali raamatule ning õige lugemise kohta. Ka muusikat oli.

6. 6. detsembril peeti deklamaatsiooni-võistlus, millest osavõtt oli väga elav. Ajapuuduse tõttu ei saanud kõiki soovijaid (neid oli 60) esineda lasta, vaid korraldati väike eelvõistlus. Võistlusuuletuseks oli M. Underi „Ingel lindudega“, teine — vabalt valitav. Nooremast grupist peeli auhinna vääriliseks V. Metua'd ja vanemast U. Andre't. Võitjad said mälestusesemeina raamatuid.

7. Uue poolaasta avas Kirjandusring Henrik Visnapuu õhtuga (31. jaan. 1940), mis jällegi leidis kuulajaskonnas sooja vastuvõttu.

8. 29. veebr. ioimus N I G ruumes Sillanpää õhtu, mis oli üldse mõeldud ka soome õhtuna. Kavas oli referaat Sillanpääst, katkendeid kirjaniku loomingust ja soome muusikat.

9. 5. märtsil peeti leina-aktus A. H. Tammsaare matuse puhul, Kavas — pühendus suurkirjaniku mälestusele ja katkend romaanist „Tõde ja õigus“ V.

10. 14. märtsil ilmus õpilasalbum „Rännak Aole“, mis oli seekord juba tublisti mahukam. Sisaldas ka nooremate õpilaste töid ja rohkesti illustratsioone, ka kaas oli omandanud uue välimuse.

11. 27. apr. etendati kooli aastapeol kirjandusringi kaasabil 3 vaatust A. Kivi näidendist „Nõmme kingsepä“.

12. 9. mail korraldati kirjanduslik kohus Tammsaare romaani „Kõrboja peremees“ peategelase kohta. Üritus õnnestus kõigiti hästi.

13. Kirjandusringi viimseks ettevõtteks sel õppeaastal on „Rännak Aole“ abiturientide erinumbri väljaandmine õppetöö lõpuks.

Üldiselt paistab silma, et õpilaskonna osavõtt kõigist Kirjandusringi üritustist on olnud rohkearvuline ning suhtumine soe. Jäab ainult loota, et ka edaspidi selles vaimus või veelgi agaramalt koostööd jätkatakse ja ühiste eesmärkide poole sammutakse.

L. Lagastik.

Väljaandja: Narva I Gümnaasiumi ja I Progümnaasiumi õpilasring.

Toimetus: õpetaja E. Janno, õpilased: V. Jõeste, E. Kess, L. Lagastik, E. Malva, H. Rütman.

Narva

Kalevi Manufaktuur

KÄIB PÕHIMÕTTE JÄRGI:

*suurim vastupidavus, kõrge elegants,
odavaimad hinnad!*

VALMISTATAKSE

kvaliteedilt võrdselt paremale
välismaa-kaubale:

MEESTERAHVA

ülrikonna-, püksi- ja mantliriiet

DAAMIDELE

kleidi-, kostüümi- ja mantliriiet

Kõiki vormiriiete sorte,

õppurite riiet, piljardikalevit ja
palju muud

Ladu Tallinnas, Vene 8

KAUPLUS NARVAS:

Avatud argipäevil kella 9—12 ja 12.30—5 õht.

Avatud laupäevil kella 9—12 ja 12.30—4 õht.

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O.-Ü. Narvas.

Valmistab igat sorti ühekordseid ja
korrutatud lõngu trikoo- ja muude
riiete-kudumise tööstustele.

VATTI IGAT SORTI.

Igasuguseid puuvillariideid — plee-
kimata, pleegitud ja kirjuvärvilisi.
Frotee-käterätikuid ja voodilinu.

Müük A.-S. «KREENBALTI» kaudu
Tallinn, Suur Karja 13.

